ALEXANDRU HANCU

Dicţionar

de termeni literari şi poetici (cuvinte şi expresii) pentru clasele gimnaziale

act actiunea operei literare alegorie amintiri amfibrah antiteza antologie arta arhaisme atitudinea autorului autobiografic balada basm bibliografie cadru natural capodopera caracterizare catren comedie comentarea unui comentariu literar comic comparatie compunere conflict culegator de fol dativul etic descriere desfasurarea actiunii deznodamant dialog doina dra dramaturg dramaturgie drama efect artistic (a) elabora o compunere eleg artistica enumeratie epilog episod erou literar eseu exclamatie explicar nlor expresie poetica expresiv fabula fabulatie fabulos facultativ fantas de stil figurat fisa de lectura folclor folclorist, folcloristica fragment gu ntimente gen literar gradat, gradare grandoare har harpa hazliu hiperbo bolic iamb, iambic ideal idei, plan de idei identificare idila, idilic, idilist incarcatura emotionala (a) incorpora o idee incorsetat (a) insufleti jonctiu punere laconica lectura suplimentara legenda legendar liric lirism literat lara maxime masura metrica (masura versurilor) (a) medita metafora me momentele subiectului (actiunii) monolog monorima naratiune narativa n

CASA CĂRŢII DE ŞTIINŢĂ

Scanned with OKEN Scanner

ALEXANDRU HANCU

DICȚIONAR DE TERMENI LITERARI ŞI POETICI
(CUVINTE ŞI EXPRESII)
PENTRU CLASELE GIMNAZIALE

CASA CĂRȚII DE ŞTIINȚĂ
Cluj-Napoca

Scanned with OKEN Scanner

Alexandru Hancu
Dicţionar de termeni literari şi poetici
(cuvinte şi expresii) pentru clasele gimnaziale

ISBN 973-96575-3-2

Copyright © Casa Cărţii de Ştiinţă Cluj 1995

Toate drepturile rezervate. Nici o parte din această lucrare nu poate fi copiată, stocată sau transmisă prin nici un procedeu mecanic sau electronic fără un acord prealabil în scris al Editurii.

Editor: dr. T.A. CODREANU

Director executiv: ing. Mircea TRIFU

Tehnoredactare computerizată: CZÉGELY Erika
Mihai VINTILOIU

Culegere: Lucian Hancu

Tiparul executat la Tipografia CASA CĂRŢII DE ŞTIINŢĂ Cluj:
Petre SALVAN

Scanned with OKEN Scanner

Cuvânt înainte

În cadrul procesului delicat de dobândire şi de perfecţionare continuă a competenţelor de comunicare, un obiectiv specific al orelor de limba şi literatura română este acela de a-l deprinde pe elevul din gimnaziu să ilustreze prin exemple o cât mai bună cunoaştere şi stăpânire a noţiunilor lexicale. Pentru realizarea acestui obiectiv, manualele propun un număr corespunzător de exerciţii de dezvoltare a exprimării, cu grade diferite de dificultate, de la o clasă la alta.

Când problema vocabularului însuşit şi devenit operant se asociază cu o altă sarcină didactică, aceea de iniţiere a elevilor în procesul destul de pretenţios al formării gândirii literare, problema lexicului apare mult mai complexă. În trecerea de la acumulările claselor primare spre realizarea cerinţelor gimnaziale menţionate se observă o oarecare poticnire. Şcolarul din ciclul al doilea, mai ales cel din clasele mici, rămâne de multe ori la stadiul de simplu reproducător al conţinutului, fără a avea capacitatea de a recepta mesajul textului studiat sau de a integra valorile expresive ale operei cercetate în mesaje individuale.

Alteori, chiar dacă aceste obiective sunt realizate, prezentarea lor se face într-o formă rudimentară. Cauzele le găsim în familiarizarea târzie cu nişte termeni literari specifici, utilizarea cu teamă, uneori cu nesiguranţă a acestora, ca să nu mai amintim de uluirea cu care acest şcolar priveşte mult timp unele expresii literare şi poetice care în curând ar trebui să devină uzuale pentru el. De aceea, din îndelungata practică la catedră am ajuns la concluzia că un dicţionar care "să traducă", să transpună într-o formă accesibilă termeni şi expresii de largă întrebuinţare ar fi necesar. Pornind de aici, dicţionarul pe care îl propunem doreşte să fie, în primul rând, un instrument accesibil. Prin urmare, spre deosebire de lucrările asemănătoare, pe care le-am consultat şi le respectăm (a se vedea bibliografia!), am renunţat la unele elemente ştiinţifice neaccesibile

Scanned with OKEN Scanner

încă destinatarului nostru, urmărind să-l pregătim treptat pentru consultarea unor cărți cu un nivel științific pretențios, pe care le recomandăm cu toată încrederea. Așadar, am renunțat la precizarea etimologiei termenilor, la exemplificări din literatura universală, la definirea cuvintelor și expresiilor prin citate din lucrări de specialitate, ca și la prezentarea evoluției istorice a unor specii literare. De asemenea, am căutat să limităm informațiile la un minim necesar.

Pe de altă parte, dicționarul este strâns legat de manualele gimnaziale în vigoare, din care am extras termeni și expresii pe care elevul le întâlnește aici sau în explicațiile verbale, cu un anumit grad de dificultate. Am constatat că micile dicționare le la sfârșitul manualelor explică unii termeni literari și poetici, dar numărul lor este prea mic: doar 6 în clasa a V-a (când se introduc multe cuvinte și expresii noi), 18 în clasa a VI-a, 10 în clasa a VII-a și, în sfârșit, un număr care s-ar părea corespunzător în clasa a VIII-a (31), dacă nu ar fi și elemente reluate din clasele anterioare. În același timp, am căutat să explicăm noțiunile de teorie literară studiate în gimnaziu. Prin aceasta, dicționarul nu este anulat de existența manualului, autorul căutând uneori să detalieze explicațiile, să le nuanțeze, din dorința de a realiza amintita accesibilitate, alteori introducând mai puține informații în raport cu manualul, doar cele absolut necesare înțelegerii termenilor din prezenta lucrare sau apelând la date suplimentare, dacă le-a considerat utile. Chiar dacă seamănă, pe alocuri, cu unele explicații din manuale, trebuie să avem în vedere că elevul nu învață deodată din cele patru cărți pe care le va avea în gimnaziu, însă aici găsește reunite toate noțiunile de teorie literară specifice acestei etape. Considerăm că în condițiile în care manualele sunt transmisibile, un astfel de dicționar poate suplini lipsa manualului, la nevoie elevul găsind aici noțiuni explicate în clasele anterioare. În alte situații, utilizarea în lecție a unor termeni literari și poetici ce fac obiectul studiului doar în clasa a VIII-a, de pildă, impune existența unei surse de documentare, care ar putea fi acest *Dicționar de termeni literari și poetici (cuvinte și expresii) pentru clasele gimnaziale.*

Denumindu-l așa, nu am pierdut din vedere faptul că poate fi întrebuințat și ca dicționar de sinonime, pentru o parte din

Scanned with OKEN Scanner

termenii explicați. Din multitudinea de sensuri ale unor cuvinte, preluate din lucrările de specialitate, le-am ales pe acelea care se încadrează în categoria precizată în titlu. Nu credem însă că trebuie să surprindă prezența unor cuvinte care nu aparțin strict noțiunii de termeni poetici (antonime, citat, compunere ș.a.). Prezența lor într-un asemenea context am considerat-o necesară, întrucât sunt specifice activității școlare și lecțiilor de interpretare a textului literar.

Elaborând lucrarea, ne-am gândit nu numai la principalul beneficiar sau destinatar, ci și la persoanele care contribuie la pregătirea suplimentară a elevului: părinți, bunici, frați mai mari. Chiar dacă aceștia au pregătirea teoretica necesară unor consultații de speciatilate, cu trecerea timpului, după absolvirea diferitelor studii, pânza uitării s-a așternut deasupra unor noțiuni, căci, vorba romanței, "... *și uitarea/e scrisă-n legile-omenești*". O actualizare ar fi și aici necesară, o reîmprospătare de asemenea, așa încât utilizarea ca sursă de informare și apoi de lămurire a unor nelămuriri ale copiilor-elevi nu ar reprezenta decât un câștig real pe linie intelectuală, cu un efort material rezonabil.

Ca să înlesnim folosirea dicționarului, am renunțat la orice grupare pe criterii de conținut sau formă, cum se procedează în lucrările realizate de Gh. Ghiță și C. Fierăscu (vezi bibliografia). Am considerat că așezarea tuturor cuvintelor și expresiilor în ordinea alfabetică ușurează mult găsirea unui răspuns, într-o carte ce se dorește să fie un instrument util (chiar dacă ne repetăm!) în mâna oricărui cetățean, mai ales tânăr, dar și vârstnic, căutător al unor lămuriri în procesul instructiv-educativ. Dacă am reușit sau nu, verdictul va fi dat de cititori, mai ales de profesorii de limba și literatura română care predau în gimnaziu, ale căror observații, de orice natură și tonalitate, le așteptăm cu cel mai firesc interes.

Al. HANCU

Scanned with OKEN Scanner

Câteva sfaturi (numai) pentru şcolari

Dragii mei prieteni mai mici, aş fi vrut să scriu pentru voi o carte mai interesantă, mai plăcută, cu un titlu care să vă atragă asemenea unui magnet, o carte pe care să o citiţi pe nerăsuflate. Poate că ar fi fost mai bine şi voi aţi fi fost mai bucuroşi. Aş fi încercat să-l imit atunci pe marele nostru poet Tudor Arghezi şi să fac "O carte pentru buzunar / O carte mică, o cărticică / Din slove am ales micile / Şi din înţelesuri furnicile / ... Mi-a trebuit un violoncel / Am ales un brotăcel / Pe-o foaie de trestie-ngustă / O harpă: am ales o lăcustă...". Ar fi ieşit o carte de poveşti, o imitaţie reuşită a unui model genial. Probabil, versurile citate v-au reamintit titlul la care m-am referit: *Cartea cu jucării.*

Am considerat însă că un dascăl ce s-a crezut o viaţă întreagă un prieten mai mare de-al vostru (şi încă se crede aşa!) trebuie să vă spună părinteşte şi amical că poveştile sunt extraordinare, sunt uluitoare, dar farmecul lor nu rezultă numai din întâmplările înfăţişate. Ca să le înţelegeţi mai bine, ca să începeţi să simţiţi ce înseamnă literatura beletristică şi adevăratul ei mesaj, am scris acest dicţionar. Alături de sfaturile înţelepte ale dascălilor voştri, pe care vă îndemn să le urmaţi, această carte încearcă să vă lămurească, să limpezească micile voastre neînţelegeri din orele de lectură literară. Vă îndemn, deci, să aveţi dicţionarul mereu aproape, mai ales atunci când vă lipseşte glasul cald al dascălului şi să căutaţi cuvântul neînţeles sau expresia necunoscută la cuprins, apoi să mergeţi la pagina arătată. Sper că acolo veţi găsi răspunsul aşteptat.

Dacă veţi folosi această lucrare, veţi avea de câştigat. Să nu vă faceţi iluzii că veţi găsi aici răspunsuri la toate întrebările, nici nu e posibil într-un număr redus de pagini. M-am gândit însă că voi putea răspunde măcar la o parte din frământările voastre. Dacă se va întâmpla aşa, munca mea va fi răsplătită. Iar dacă peste ani şi ani careva dintre voi, când va ajunge la vârsta mea de acum, după ce va fi studiat mult şi multe, se va apuca să scrie un "Tratat de poetică românească" sau o "Introducere în terminologia poetică românească", să nu uite că primii paşi au fost făcuţi sub îndrumarea dascălului de limba română şi a acestui mic dicţionar. Atunci voi zâmbi mulţumit şi bătrâneşte, de unde mă voi afla, spunând asemenea înflăcăratului înaintaş ardelean Petru Maior: "Eu numai am aruncat sămânţa".

Autorul

Scanned with OKEN Scanner

A

ACT Diviziune importantă a unei piese de teatru, care, de cele mai multe ori, corespunde unei etape însemnate a evoluției subiectului operei literare respective. Împărțirea în acte este făcută de autor şi precizată, de obicei, în subtitlul lucrării. Numărul actelor variază de la 1 la 5. Astfel *O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale este o "*comedie în două acte*", *Anton Pann* de Lucian Blaga este o "*piesă în trei acte*", *Apus de soare* de Barbu Ştefănescu Delavrancea este "*dramă în patru acte*". Actele, la rândul lor pot fi împărțite în tablouri şi scene. Piesele de teatru moderne nu mai respectă întotdeauna împărțirea (numită tradițională sau clasică) în acte, tablouri, scene. De exemplu, drama *Moartea unui artist* de Horia Lovinescu este împărțită în două părți, iar *Mormântul călărețului avar* de D.R. Popescu are episoade cu titluri separate, asemenea unor capitole de roman.

ACȚIUNEA OPEREI LITERARE

Subiectul operei literare, desfăşurarea evenimentelor, a faptelor sau întâmplărilor dintr-o operă literară. Termenul este folosit doar pentru operele literare epice sau dramatice (piesele de teatru), în timp ce în operele lirice se întâlneşte noțiunea de conținut de idei. Poate fi *simplă* (când se desfăşoară pe un singur plan) sau *complexă* (când se deşfăşoară pe planuri paralele). Prezentarea faptelor se face gradat (treptat), pentru ca interesul cititorului să fie mereu întreținut, acesta dorind să afle mai repede sfârşitul întâmplărilor.

ALEGORIE

Procedeu artistic, uneori de o amploare deosebită, alcătuit dintr-o înşiruire de alte procedee artistice (metafore, personificări, epitete), cu o structură închegată şi unitară. Se foloseşte cu scopul de a explica noțiunile abstracte prin fapte şi întâmplări concrete. În literatura română au devenit celebre alegoriile întâlnite în *Miorița*, *Luceafărul* de Mihai

Scanned with OKEN Scanner

Eminescu, *Noaptea de decemvrie* de Al. Macedonski, *Mistrețul cu colți de argint* de Şt. Augustin Doinaş. Când se întâlneşte în fabule, alegoria constă în înlocuirea oamenilor prin animale, aşa cum a procedat Gr. Alexandrescu, unde leul (sau lupul) este împărat, dulăul - politicianul demagog, vulpea (sau pisica) - omul viclean şi prefăcut, vițelul, cățelul şi şoarecii întruchipează pe omul simpul, naiv, încrezător în dreptatea celor mari. În ghicitori, alegoria este mult mai concentrat exprimată, iar dezlegarea se poate face găsind trăsătura principală a elementului ascuns sub haina artei: *Bețişor de tei / Fără dânsul piei* (chibritul), *Am o găină pestriță / Duce vestea la domniță* (scrisoarea).

AMINTIRI

Operă literară epică în proză, în care autorul înfățişează întâmplări sau impresii din viața celor apropiați. Povestirea se face pe baza memoriei, de aceea se foloseşte şi formula literară de *literatură memorialistică*. Dar amintirile se deosebesc de memorii: primele au un caracter artistic mai pronunțat, autorul permițându-şi să intervină cu imaginația sa şi să grupeze faptele mai liber, căutând să urmărească faptele, nu neapărat o anumită ordine a acestora, în timp ce memoriile se apropie şi de opera ştiințifică. Interesante şi atractive amintiri au scris I.Creangă, Ioan Slavici, M. Sadoveanu, L. Blaga.

AMFIBRAH

Picior metric format din trei silabe, în care cea din mijloc este accentuată, iar celelalte neaccentuate. Ritmul rezultat din astfel de picioare metrice se numeşte *ritm amfibrahic*. Exemple:

Pe vo-dă-l ză-reş-te că-la-re tre-când
_ / __ _ / _ _ / _ _ /

amfibrah (G. Coşbuc, *Paşa Hassan*)

Să-mi fie somnul lin
Şi co-drul a-proa-pe
_ / _ - / _
amfibrah

(M. Eminescu, *Mai am un singur dor*)

ANTITEZĂ

Procedeu artistic întâlnit în proză, poezie, dramaturgie prin care doi termeni cu trăsături opuse (personaje, întâmplări, fenomene, idei etc.) sunt puşi faţă în faţă pentru a sublinia şi mai mult diferenţa, spre a se explica unul prin celălalt. Exemple de personaje aflate în antiteză: Toma şi Manea (*Toma Alimoş*), Mircea şi Baiazid (*Scrisoarea III* de M.Eminescu) Mihai şi Hassan (*Paşa Hassan* de G.Coşbuc).

ANTOLOGIE

Culegere de texte literare, de probleme din diverse discipline, de texte muzicale, de studii şi cercetări ştiinţifice valoroase, o selecţie realizată din opera unui autor, din mai mulţi autori, dintr-o ţară sau epocă. O *antologie literară* poate fi realizată după mai multe criterii: *valoric* (cuprinde lucrări importante, deosebit de apreciate), *tematic* (zugrăvesc aspecte apropiate), *cronologic* (conţine fragmente de opere literare create într-o anumită perioadă de timp - poezia românească în secolul al XIX-lea, romanul interbelic), *al speciei literare* (există antologii de schiţe, nuvele, povestiri, romane, de proză memorialistică, de proză fantastică) ş.a. Nu de puţine ori în realizarea unei antologii literare sunt îmbinate mai multe criterii. Există şi antologii de texte literare întocmite după criteriul *vârstei şcolare*: pentru clasele I - II-a, a III-a - a IV-a, pentru clasa a V-a ş.a.m.d. Avantajul unei antologii este că pune la dispoziţia cititorului o selecţie de texte, uşurându-i astfel munca. Despre un personaj literar se face afirmaţia că este *antologic*, iar o operă literară (mai ales cele de întindere mică) ori unele fragmente sunt *antologice* dacă au o importanţă deosebită, o valoare artistică însemnată şi afirmaţia se face mai ales în cazul unor scriitori care au creat puţin, datorită morţii premature, dar au unele realizări literare deosebite, fără să-i putem considera mari scriitori.

Scanned with OKEN Scanner

Este cazul lui Alexe Mateevici, Andrei Mureşanu, N.Bălcescu, Ion Neniţescu ş.a.

ANTONIME

Cuvinte cu formă diferită şi înţeles opus, mult întrebuinţate în realizarea antitezei. Pot fi antonime diferite părţi de vorbire: *verbe* ("Vreme *trece* / vreme *vine*" -M.Eminescu), *adjective* ("Fata babei era *slută*, *leneşă*, *ţâfnoasă* ... Fata moşneagului era *frumoasă*, *harnică*, *ascultătoare*..." - I. Creangă), *pronume* (Nu cerem *nimănuia* nimic, însă *oricine* / dacă el vrea-l numim şi prieten si vecine..." - N.Stănescu), *adverbe* ("*Sus* la munte-s multe flori / *Jos* în vale-s numai boli" - folclor).

ARTĂ Latură a activităţii omeneşti conştiente, care înfăţişează realitatea într-o formă originală, în funcţie de personalitatea artistului. Orice creator de artă este un artist, care prin opera de artă îşi exprimă, direct sau indirect, diferite stări sufleteşti. Artistul poate fi scriitor, pictor, sculptor, compozitor, cineast etc. Arta creată de un artist cunoscut(M. Sadoveanu - scriitor, C. Brâncuşi - sculptor, N. Grigorescu - pictor, G. Enescu - compozitor) se numeşte *artă cultă*, spre deosebire de *arta populară* , produsă de popor, deci de creatori ale căror nume nu sunt cunoscute. Arta populară nu trebuie confundată cu caracterul popular al artei, care înseamnă expimarea aspiraţiilor poporului, inspiraţia din universul spiritual al poporului, utilizarea de modalităţi artistice accesibile, trăsături ce pot fi regăsite în operele de artă cultă.

ARHAISME

Cuvinte sau construcţii gramaticale folosite în limba veche, nemaiîntâlnite astăzi în vorbirea curentă. Se întâlnesc, însă, în operele literare inspirate din trecutul istoric, unde, cu ajutorul lor, scriitorii realizează culoarea epocii, adică descriu modul de a trăi, a gândi şi a vorbi din acea vreme. Ex: *Sobieski şi românii* de C. Negruzzi, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* de N. Bălcescu, romanele istorice scrise de M. Sadoveanu. Distingem arhaisme *fonetice*, *lexicale*, *gramaticale*.

Scanned with OKEN Scanner

ATITUDINEA AUTORULUI

Părerea autorului faţă de faptele povestite, personajele create, ideile exprimate, aspectele de viaţă descrise. Poate fi exprimată *direct* ("Obrajii tăi mi-s dragi / Cu ochii lor ca lacul..." *Creion* - T. Arghezi; "O! te iubesc, frumoasa mea albină,/ Că sarcina chemării te-a ucis!" *Lumină lină* - T. Arghezi) prin cuvinte care prin sensul lor dau glas unui sentiment sau *indirect* , prin felul în care sunt realizate personajele, prin natura faptelor puse pe seama lor.Astfel, în *Scrisoarea III* de M. Eminescu, din felul cum vorbeşte şi cum acţionează Mircea trebuie să înţelegem admiraţia autorului faţă de acest personaj, în timp ce comportarea total diferită a lui Baiazid exprimă ura şi dispreţul autorului faţă de orice duşman al ţării.

AUTENTIC

Real, adevărat, nefalsificat. Despre artă se afirmă că este *autentică* sau *veridică* atunci când seamănă cu realitatea, când unele elemente ale realităţii se regăsesc în opera de artă. Dar opera de artă nu copiază viaţa, ci se inspiră din ea şi creează personaje sau fapte care ar putea exista în realitate. Vezi **VERIDIC**

AUTOBIOGRAFIC

Opera literară are caracter autobiografic când cuprinde povestirea propriei vieţi a autorului. Ea este atunci o *autobiografie*. Ex: I. Creangă - *Amintiri din copilărie*; Ioan Slavici - *Lumea prin care am trecut*; M. Sadoveanu - *Anii de ucenicie*; Ion Vlasiu - *Am plecat din sat*.

AUTOR

Persoană care creează o operă literară, artistică, ştiinţifică sau publicistică, având corespondente diferite în domeniile menţionate: scriitor, artist, om de ştiinţă, publicist. Scriitorul care creează poezii se numeşte *poet*, cel care scrie în proză - *prozator*, creatorul pieselor de teatru este numit *dramaturg*. Prozatorul poate fi autor de schiţe sau de povestiri, *nuvelist* (autor de nuvele) sau *romancier* (autor de romane).

Scanned with OKEN Scanner

B

BALADĂ

Operă epică în versuri, cu acțiune simplă şi de mică întindere (depăşind oricum dimensiunile multor opere lirice), cu un număr redus de personaje, în care autorul povesteşte întâmplări neobişnuite, senzaționale chiar, din trecutul îndepărtat. Exemple de întâmplări senzaționale: lupta lui Gruia cu turcii, când rupe funiile de mătase, felul în care comunică cu tatăl său, eliberarea din închisoare (*Novac şi corbul*), Toma este înjunghiat de Manea, apoi, deşi rănit de moarte, îl urmăreşte pe acesta şi-l pedepseşte (*Toma Alimoş*). Acestea sunt *balade populare*, fiind create de popor şi transmise din generație în generație pe cale orală. Când autorul este un poet cunoscut, creația se numeşte *baladă cultă*. Au scris balade: V.Alecsandri, G.Coşbuc, G.Topârceanu, Şt. Aug. Doinaş.

BASM Operă literară epică de mare întindere, de obicei în proză şi mai rar în versuri, în care întâmplările reale, obişnuite, se împletesc cu cele neobişnuite, fantastice. Personajele cu puteri supranaturale se luptă între ele, împărțite fiind în forțe care reprezintă binele şi răul. Expresie a optimismului poporului nostru, basmele se încheie cu victoria binelui asupra răului. Distingem *basme populare* şi *basme culte*, între care delimitarea se poate face ca şi în cazul baladei. În plus, în basmele culte limba folosită are particularitățile artistice proprii autorului. Astfel, în *Făt-Frumos din Lacrimă* de M.Eminescu domină paginile descriptive cu imagini artistice specifice poeziei eminesciene. Mari culegători de basme populare româneşti: Petre Ispirescu, Ion Pop-Reteganul, Simion Florea Marian. În literarura cultă au creat basme în versuri M.Eminescu, G.Coşbuc, Şt.O.Iosif ş.a., iar în proză Ion Creangă, Ioan Slavici, Barbu Şt.Delavrancea, iar unele scrieri ale lui I.L.Caragiale, M.Eliade sau V.Voiculescu fac trecerea spre nuvela fantastică. După Gh.Vrabie, basmele

Scanned with OKEN Scanner

populare se clasifică astfel:

1. **Basmul propriu-zis**, cu zmei, zâne, împărați (*Făt-Frumos cu părul de aur*, *Degețel*, *Țugulea-fiul unchieşului şi al mătuşii* etc.)

2. **Basmul nuvelistic** sau povestea în care eroii sunt oameni simpli din popor şi elementele reale domină (*Povestea unui vrăjitor*, *Fata cea isteață*, *Liman Voinicul*, *Pe un vrej de fasole*, *Pe un fir de bob*)

3. **Basmul despre animale** (*Capra cu trei iezi* -nu povestea cultă a lui I.Creangă!, *Povestea oului*, *Soarele la însurătoare*, *Cercelul şi păducelul* etc.)

4. **Basmul-proză a absurdului** (când originea omului din animale, plante sau substanțe minerale contrazice orice judecată obişnuită)

5. **Povestirea** (sau anecdota, snoava) cu atitudine diferită față de celelalte, mai ales satirică sau ironică (*Femeia necredincioasă*, *Întâmplările lui Păcală*).

Fiecare diviziune are, la rândul ei, mai multe subdiviziuni.

BIBLIOGRAFIE (LISTĂ BIBLIOGRAFICĂ)

Listă a scrierilor care se referă la o anumită problemă, cu indicarea autorului, titlului, anului şi locului tipăririi, precum şi a editurii. Ex: Bibliografia studilor despre M.Sadoveanu (fragment): *1.* Fănuş Băileşteanu, *Introducere în opera lui M.S.*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1977 *2.* Nicolaie Frigoiu, *Romanul istoric al lui M.S.*, Iaşi, Junimea, 1987 *3.* N.Manolescu, *Sadoveanu sau utopia cărții*, Bucureşti, Ed.Eminescu, 1976 *4.* Ion Vlad, *Cărțile lui M.S.*, Ed.Dacia, Cluj-Napoca, 1981. Bibliografia se poate referi şi la totalitatea operelor unui autor, forma sub care o întâlnim la sfârşitul lucrărilor consacrate operei scriitorului respectiv. Recomandăm ca scurte liste bibliografice să fie date la sfârşitul unor compuneri - comentarii literare în care elevii utilizează diferite izvoare de inspirație. Aceasta ar fi o primă formă de documentare corectă, evitând o posibilă acuzație de plagiat, adică de furt literar.

Scanned with OKEN Scanner

BEATITUDINE

Euforie, încântare, stare de fericire totală, produsă de un succes deosebit, de o izbândă, de împlinirea unui vis. O astfel de stare cunoaşte Ileana, fata Mamei Pădurilor, din basmul cult *Făt-Frumos din Lacrimă* de M.Eminescu, după ce se întâlneşte cu iubitul ei.Starea de încântare poate fi produsă şi de contemplarea, splendorilor naturii. Ex: la începutul poeziei *Vara* de G. Coşbuc sau la sfârşitul fragmentului *Singur* de C.Hogaş.

BELETRISTICĂ

Vezi **LITERATURĂ BELETRISTICĂ.**

BUCOLIC

Idilic, pastoral, campestru. *Imagine bucolică* - zugrăvire a unei scene din viaţa sătească, în care munca fericită a oamenilor se împleteşte cu cântecul tinerilor, cu o natură descrisă în imagini pline de lumină şi căldură. Ex: în unele pasteluri scrise de V.Alecsandri, Şt.O.Iosif, în strofa a doua a poeziei *Vara* de G. Coşbuc. Termenul provine de la volumul de versuri *Bucolicele* al poetului latin Vergilius, în care se întâlnesc imaginile amintite.

BUFON

Personaj comic îmbrăcat în haine caraghioase, care trăia la curţile marilor suverani şi avea obligaţia de a întreţine o atmosferă de veselie, prin gesturi şi vorbe. Într-o operă literară, este considerat bufon un personaj care-i face pe alţii să râdă prin glume sau gesturi caraghioase. E întâlnit mai ales în comedii, dar şi în cărţi pentru copii, în care unul dintre eroi are rolul de a crea bună dispoziţie generală. Ex: *Cireşarii* de C.Chiriţă.

Scanned with OKEN Scanner

C

CADRUL NATURAL

Mediul natural, atmosfera înconjurătoare ori spațiul cu elementele lui componente, în care autorul unei opere epice fixează acțiunea acesteia. Apare descris, mai amănunțit sau doar fugitiv, mai ales la începutul scrierii, dacă aceasta e de mică întindere. Ex: "Într-o primăvară, o prepeliță ... s-a lăsat din zbor într-un lan de grâu la marginea unui lăstar." (*Puiul* de I. Al.Brătescu-Voinești). "În vaduri ape repezi curg / Și vuiet dau în cale / Iar plopi în umedul amurg / Doinesc eterna jale. // Pe malul apei se-mpletesc cărări ce duc la moară..." (*Mama* de G.Coșbuc) "Pe-un picior de plai /Pe-o gură de rai..." (*Miorița*). În creațiile literare mai întinse, cu o acțiune ce se petrece timp îndelungat, cadrul natural apare descris în mai multe locuri, precizând schimbările intervenite (Ex: *Baltagul* de M.Sadoveanu).

CAPODOPERĂ

Creație de o valoare deosebită, în domeniul artei sau al științei. Putem vorbi de capodopera unui autor (Ex: *Luceafărul* este capodopera lui M.Eminescu) sau de o capodoperă (ori capodopere) într-un anumit fel de lucrări artistice, științifice, tehnice. Ex: Trei dintre romanele lui Liviu Rebreanu sunt capodopere ale prozei românești; tablourile lui Luchian sunt capodopere ale artei plastice românești.

CARACTERIZARE

Descrierea, analizarea sau înfățișarea trăsăturilor fizice și morale pe care le are un personaj într-o operă literară. Ea poate fi *directă* (făcută de autor) sau *indirectă* (desprinsă din comportare, limbaj, nume etc.) *Autocaracterizarea* este descrierea pe care și-o face personajul însuși. Ex: În poemul *Dan, - căpitan de plai* de V.Alecsandri, personajul principal se autocaracterizează într-un amplu monolog. Din dezvoltarea trăsăturilor personajului și explicarea lor cu fapte rezultă o

Scanned with OKEN Scanner

compunere prin care se face caracterizarea unui personaj literar. Termenul se aplică şi unei opere literare, în acest caz având înţelesul de prezentarea trăsăturilor specifice ale acesteia, realizându-se o variantă a comentariului literar.

CATREN

Strofă formată din patru versuri; este strofa cea mai des întâlnită în poezia românească.

CITAT

Reproducerea exactă a cuvintelor cuiva. Citatele se întrebuinţează în diferite compuneri (comentarii, caracterizări, de sinteză etc.), când trebuie să respecte anumite reguli de folosire. Ex: "A treia secvenţă, din prima parte, este descrierea bătăliei de la Rovine. În ansamblul compunerii, acest fragment poate fi asemănat cu o *fugă* dintr-o bucată simfonică..." (Ion Rotaru, *Analize literare şi stilistice*, Ed. I. Creangă, Bucureşti, 1987, pag. 123). Se poate folosi şi citarea indirectă, când se reproduce ideea, într-o formă apropiată de cea originală. Ex: După cum afirmă I.Rotaru, bătălia de la Rovine poate fi comparată cu o fugă dintr-o bucată simfonică.

COMEDIE

Piesă de teatru, în proză sau în versuri, cu un deznodământ vesel, care, prin faptele prezentate şi comportarea personajelor, trezeşte râsul spectatorilor. Pentru autorii de comedii, râsul este o armă cu ajutorul căreia critică diferite defecte individuale sau colective. Ex: *Chiriţa în provincie* de V.Alecsandri, *O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale, *Tache, Ianke şi Cadâr* de V. I.Popa, *Gaiţele* de Al. Kiriţescu, *Preşul* de Ion Băieşu.

COMENTAREA UNUI TEXT SCURT

Explicarea înţelesului acestui text, cu subinierea rolului pe care îl au procedeele artistice întâlnite. Să nu se cofunde cu modificarea textului prin înlocuirea cuvintelor cu sinonimele

Scanned with OKEN Scanner

lor sau cu transformarea versurilor în proză. Simpla modificare a textului, fără îndeplinirea condiţiilor amintite, înseamnă doar o *parafrazare* a acestuia, procedeu pe care elevii trebuie să-l evite.

COMENTARIU LITERAR

Compunere scrisă în care autorul îşi exprimă părerile despre o operă literară, împletind aprecierile originale cu cele deprinse din bibliografia studiată. Denumiri asemănătoare: *prezentarea generală a operei*, *analiza literară*. Etapele: **documentarea,** adică citirea operei şi a bibiografiei indicate şi extragerea unor elemente necesare; **întocmirea planului; redactarea comentariului, citirea, corectarea, transcrierea.** Structura comentariului este diferită în funcţie de natura operei literare (lirică, epică, dramatică) şi de forma de prezentare a acesteia (în versuri sau în proză), dar, oricum, trebuie să respecte structura unei compuneri obişnuite (introducere, cuprins, încheiere). Cuprinsul se va opri asupra ideilor şi sentimentelor exprimate, arătând rolul figurilor de stil şi al versificaţiei (pentru opera lirică). Pentru celelalte tipuri de opere literare, comentariul se va opri în plus şi asupra subiectului, compoziţiei, caracterizării personajului. Pornind de la această structură, diferenţa dintre comentariu şi analiză se reduce la profunzimea şi dimensiunile interpretării.

COMIC

Atitudine a cititorului sau a spectatorului, rezultată din comportarea hazlie a personajelor, din întâmplările vesele povestite, din înfăţişarea caraghioasă a eroilor. Comicul produce râsul cititorului, poate declanşa apoi veselia, dar, uneori, are urmări diferite, când scriitorul batjocoreşte, prin râs, defecte umane (schiţele lui I.L.Caragiale). Comicul aparţine mai ales comediei, însă orice operă literară poate fi considerată comică dacă produce reacţii asemănătoare comediei.

Scanned with OKEN Scanner

COMPARAȚIE

Figură de stil prin care se alătură doi termeni pe baza unor trăsături comune. Primul termen este mai puțin cunoscut şi este asemănat (comparat) cu cel de-al doilea cu scopul de a sublinia anumite trăsături ale primului. Se foloseşte în poezie ("Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți" - M.Eminescu, *Scrisoarea III*) sau în proză ("...se înalță două piramide mari de munți..., care, ca doi uriaşi, stau la ambele capete ale țării" - N.Bălcescu). Deosebit de interesante şi de sugestive sunt acele comparații în care alăturarea se face între un termen concret şi altul abstract, pentru a sublinia aspectul deosebit al primului. Ex: "Şi ca o taină călătoare / Un nor cu muntele vecin / Plutea-ntr-acest imens senin..." (G.Coşbuc - *Vara*).

COMPUNERE

Compoziție, eseu. Lucrare scrisă, în clasă ori ca temă pentru acasă, după un subiect dat. Poate să fie *narativă*, când accentul cade pe povestirea unor întâmplări, fără a exclude folosirea dialogului şi, uneori, a descrierii, sau *descriptivă*, dacă se opreşte asupra trăsăturilor caracteristice ale unui obiect, peisaj, fenomen al naturii, cu ajutorul procedeelor artistice. Dacă se face fără un plan stabilit în clasă, este *compunere liberă*. Ea dă autorului (elevului) mai multă libertate de exprimare, însă respectarea cerințelor stabilite pentru orice compunere este şi aici obligatorie.

COMUNIUNE CU NATURA

Atitudine caracteristică poeziei populare româneşti prin care omul este strâns legat de natura în mijlocul căreia trăieşte. Această legătură, solidarizare, chiar identificare sau contopire se continuă şi după moarte (*Toma Alimoş*, *Miorița*). Cunoscută şi sub forma expresiei "**codrul - frate cu românul**", a fost preluată şi în literatura cultă (*Dan, căpitan de plai* de V. Alecsandri, *Mai am un singur dor*, *Scrisoarea III* de M. Eminescu, *Țara mea* de Ioan Neniţescu, *Vara* de G. Coşbuc, *Baltagul* de M. Sadoveanu), unde pot fi stabilite diferite stadii ale relației, de la simpla apropiere şi până la contopire.

Scanned with OKEN Scanner

CONFLICT

Ceartă, dezacord, contradicţie. Ciocnire de atitudini, fapte, caractere între personaje sau grupuri de personaje cu păreri diferite, care aparţin unei lumi, societăţi, tabere, clase sociale opuse. Este întâlnit în operele epice în versuri sau în proză (în basme - între forţele Binelui şi cele ale Răului, între Manea şi Toma - *Toma Alimoş*, între Mircea şi Baiazid - *Scrisoarea III* de M. Eminescu, între boieri şi răzeşi - *Neamul Şoimăreştilor* de M. Sadoveanu), dar are o deosebită importanţă în piesele de teatru, deoarece evoluţia lui spre punctul culminant şi apoi spre deznodământ atrage interesul spectatorilor. Distingem: *conflict exterior* (exemplele de mai sus), când ciocnirea se vede, se aude din vorbe şi fapte; *conflict interior* - se desfăşoară în sufletul unui personaj, fiind analizat de autor. Ex: lupta din sufletul lui Tudor Şoimaru între datorie şi pasiune; zbuciumul interior al lui Vlaicu, ciocnirea dintre ura faţă de duşmani şi dorinţa de a-şi masca, până la un punct, adevăratele intenţii (*Vlaicu-Vodă* de Al.Davila).

CONSPECT

Rezumat de tip special, compunere care prezintă ideile esenţiale dintr-un material documentar, sub o formă unitară, sistematică, renunţând la amănunte neimportante. Se deosebeşte de rezumatul pe care îl aplicăm mai ales la opere epice, nu şi la articole, studii, alte materiale documentare.

CONTEXT

Fragment dintr-o scriere sau dintr-un text de dimensiuni reduse, în care se află un cuvânt, o expresie, un fragment mai mic ce interesează în mod deosebit. De multe ori, contextul are rolul de a preciza înţelesul unor cuvinte (omonime). Ex: în contextul (fraza) "Munţii noştri aur *poartă* / Noi cerşim din *poartă*-n *poartă*" cuvântul subliniat este verb la indicativ, apoi substantiv de genul feminin, acuzativ, singular.

Scanned with OKEN Scanner

CONTRAST

Antiteză, opoziţie. Deosebire puternică între două sau mai multe acţiuni, personaje, sentimente. Termenul se utilizează în arta fotografică şi la reglarea imaginii televizorului. Vezi **ANTITEZĂ**

CULEGĂTOR DE FOLCLOR

Persoană cu un nivel cultural corespunzător (astăzi - specialist dotat cu tehnică modernă de înregistrare), care în urma unor călătorii în zone folclorice renumite, a transmis creaţiile ascultate (astăzi se înregistrează pe bandă sau casetă). Primii noştri culegători de folclor au fost scriitorii paşoptişti Alecu Russo, V.Alecsandri, Al Odobescu, apoi, din generaţiile următoare, M.Eminescu, G.Coşbuc, M.Sadoveanu. Sub influenţa creaţiei populare, aceştia au realizat opere originale, pe care nu trebuie să le confundăm cu literatura populară. Sunt cunoscuţi drept culegători de folclor Petre Ispirescu, Simion Florea Marian, G.Dem. Teodorescu, Ion Pop Reteganul ş.a., pe care nu trebuie să-i confundăm cu creatorii de folclor.

D

DATIVUL ETIC

Formă de pronume personal de persoana I, neaccentuată, în dativ, întâlnită mult în literatura populară. Se acordă în persoană cu personajul vorbitor, care, uneori, se confundă cu autorul, considerând că cel care vorbeşte este întotdeauna la persoana I. Se foloseşte pentru a sublinia participarea sufletească deosebită a autorului sau a altui personaj la acţiunea povestită, chiar identificarea cu suferinţa eroului la care se referă povestirea. Ex: "Şi pe Gruie *mi*-l lega... Plâns de jale *mi*-l îneacă"(*Novac si corbul*); "Că l-apus de soare /Vor să *mi* te-omoare" (*Miorița*). În literatura cultă a fost folosit de I.Creangă.

Scanned with OKEN Scanner

(A) DA RELIEF unui CUVÂNT

A remarca, a scoate în evidență, a pune în lumină un cuvânt, a arăta importanța deosebită a acestuia. În poezii se realizează prin repetarea cuvântului ("*Alb* am trăit un secul pe plaiul strămoşesc.../Mormântul meu să fie curat şi *alb* ca mine" - *Dan, căpitan* de plai de V. Alecsandri), prin inversiune ("Plutea-ntr-acest *imens* senin - *Vara* de G.Coşbuc) sau prin plasarea cuvântului în rimă ("Mai am un singur *dor*/ În liniştea *serii*/Să mă lăsați *să mor*/La marginea *mării*" - M. Eminescu).

DESCRIERE

Mod de expunere într-o operă literară,în versuri sau în proză, care înfățişează trăsăturile caracteristice ale noțiunilor prezentate: ființă, lucru, colț de natură, stare sufletească etc. Se diferențiază de narațiune, care povesteşte întâmplări. În descriere, autorul foloseşte mai ales părți de vorbire care definesc noțiunile zugrăvite (substantive) sau precizează însuşiri (adjective, adverbe, verbe la moduri nepersonale). Este bogată în procedee artistice. Când sunt descrise acțiuni (luptă, întrecere sportivă, muncă), fără a confunda cu istorisirea unor întâmplări, se folosesc şi verbe la moduri personale. Într-o operă literară, de regulă, descrierea apare împletită cu alte moduri de expunere (narațiunea, dialogul, monologul), mai rar o operă literară de mici dimensiuni este o descriere. Ex: pastelurile lui V.Alecsandri, Ion Pillat, Duiliu Zamfirescu.

DESFĂŞURAREA ACȚIUNII

Moment al subiectului operei literare, cel mai întins dintre toate, care cuprinde dezvoltarea întâmplărilor determinate de intrigă. Dimensiunile diferă în raport cu întinderea operei literare. Are un singur fir (plan al acțiunii) sau mai multe, prezentate în paralel, uneori cu episoade secundare, laterale.

DEZNODĂMÂNT

Moment al subiectului operei literare, care consemnează finalul acțiunii. Apare ca o concluzie a operei, decurgând

Scanned with OKEN Scanner

normal din desfăşurarea faptelor, alteori fiind surprinzător, soluţionând într-un fel sau altul conflictul pieselor de teatru. Poate fi vesel în comedii, grav în drame şi trist în tragedii.

DIALOG

Convorbire, discuţie. Mod de expunere în operele literare epice şi în piesele de teatru, care constă într-un schimb de vorbe între două sau mai multe persoane. Mai rar se întâlneşte în opere lirice, îndeosebi în cele inspirate din creaţia populară. Ex: *Ce te legeni*, *Revedere* de M.Eminescu. Pretinde folosirea unor semne de ortografie şi punctuaţie specifice.

(A) DIALOGA

A purta o discuţie cu o persoană. Personajele unei opere literare discută sau dialoghează între ele.

DISCURS, DISCURS LIRIC

Cuvântare, vorbire ţinută de cineva în faţa unui auditor. Când poezia lirică are în structura ei formule de adresare faţă de un auditor presupus ori real (substantive în vocativ, verbe, pronume sau adjective pronominale la persoana a II - a) spunem că are forma unui discurs liric sau poetic. Ex: *Deşteaptă-te,române!* de Andrei Mureşanu, finalul poeziei *Limba noastră* de Alexe Mateevici, *Imn Muncii* de Vasile Voiculescu etc.

DOINĂ

Creaţie lirică populară în versuri, specifică poporului român, în care sunt exprimate cele mai puternice şi mai deosebite sentimente ale creatorului anonim: iubire faţă de oameni sau faţă de ţară, ură împotriva duşmanilor, dorul de cei dragi, tristeţea şi durerea înstrăinării etc. După aceste sentimente se şi clasifică: *de dor*, *de jale*, *de haiducie* sau *de voinicie*, *de înstrăinare*, *de cătănie* ş.a. Foloseşte o versificaţie specifică:

Scanned with OKEN Scanner

rima împerecheată, măsura versurilor de 6-7 sau 7-8 silabe, ritmul trohaic. Cele mai multe nu au titluri şi specialiştii în folclor le denumesc după primul vers. Se recită mai rar, mai ales se cântă, de unde şi termenul derivat *a doini* = a cânta sau a interpreta o doină. Denumirea apare în titlurile unor poezii din literatura cultă, scrise sub influenţa creaţiei populare de M.Eminescu, V. Alecsandri, G.Coşbuc, Şt.O.Iosif, T.Arghezi ş.a.

DRAMATIC

Trăsătură caracteristică a unei opere literare sau a unei situaţii care trezeşte cititorului sentimente grave ori care foloseşte mult ca mod de expunere dialogul, ea putând fi uşor dramatizată. Opera literară dramatică este o creaţie literară scrisă pentru a fi reprezentată pe scenă.

(A) DRAMATIZA

A prelucra opere literare epice pentru a fi reprezentate pe scenă. De cele mai multe ori autorul dramatizării nu este acelaşi cu autorul operei epice. Există şi situaţii inverse. Ex: B. Şt. Delavrancea şi-a dramatizat nuvela *Hagi Tudose*, M.Sadoveanu şi-a dramatizat romanul *Neamul Soimăreştilor*.

DRAMATURG

Autor de piese de teatru. Când scrie comedii se numeşte autor comic sau comediograf, când scrie tragedii se numeşte autor tragic sau, prin substantivizarea adjectivului, tragic.

DRAMATURGIE

Totalitatea pieselor de teatru (opere dramatice) care aparţin unui popor, unei epoci literare, unui scriitor. Ex: Dramaturgia românească interbelică - lecţie de sinteză; dramaturgia lui Lucian Blaga; dramaturgia clasică franceză cuprinde câteva nume celebre (Racine, Moliere, Corneille).

Scanned with OKEN Scanner

DRAMĂ

Piesă de teatru în versuri sau în proză care produce în sufletul spectatorului sentimente grave prin prezentarea unor conflicte puternice, inspirate din realitate sau din trecutul istoric, care zugrăveşte imaginea complexă a vieţii adevărate. Deşi conflictele sunt puternice, drama nu duce întotdeauna, ca în tragedie, la moartea personajelor principale. Dacă în dramele tradiţionale (astăzi numite mai vechi sau clasice) conflictul se desfăşoară între personaje, în dramele moderne se confruntă mai ales ideile, ceea ce face ca de multe ori structura tradiţională a subiectului să nu fie respectată. După natura subiectelor dezbătute distingem: *dramă istorică* (Apus de soare de B.Şt.Delavrancea, *Avram Iancu* de Lucian Blaga); *dramă socială* (*Suflete tari* de C. Petrescu, *Pisica în noaptea Anului Nou* de D.R.Popescu, *Ştafeta nevăzută* de Paul Everac); *dramă psihologică*, ce zugrăveşte mai ales frământările sufleteşti ale personajelor, atitudine întâlnită şi în exemplele anterioare (*Năpasta* de I.L.Caragiale, *Moartea unui artist* de Horia Lovinescu); *dramă de idei* (cele mai multe dintre piesele lui Camil Petrescu şi Horia Lovinescu); amestec de dramă şi comedie (*Răceala* de Marin Sorescu). De altfel, nici graniţele dintre aceste tipuri de drame nu trebuie să fie absolutizate sau înţelese rigid, pentru că subiectele şi temele se amestecă: în drama istorică se face şi analiză psihologică, în drama socială se dezbat idei.

Scanned with OKEN Scanner

E

EFECT ARTISTIC

Concluzie, impresie, rezultat, urmare a citirii unei opere literare, a unui fragment semnificativ, a unor expresii artistice, a sublinierii trăsăturilor caracteristice ale unui personaj literar. Într-o operă literară, scriitorul urmăreşte să-l emoţioneze pe cititor, iar sublinierea efectului artistic înseamnă găsirea modului particular în care, în situaţiile de mai sus, dar şi în altele, scriitorul doreşte să-şi exprime intenţiile.

(A) ELABORA O COMPUNERE

A da o formă definitivă unei compuneri,după respectarea tuturor regulilor învăţate. Vezi **COMPUNERE.**

ELEGIE

Operă lirică în versuri care exprimă un sentiment de tristeţe, în diferite registre (grade): de la melancolia uşoară până la durerea profundă. Tonalitatea tristă rezultă, în primul rând, din folosirea unor cuvinte care, prin înţelesul lor, sugerează această stare. Prin extinderea sensului, orice creaţie literară tristă este elegie sau are caracter elegiac. Distingem: *elegii erotice* (*S-a dus amorul*, *Când amintirile* de M.Eminescu, *Steluţa* de Alecsandri); *filozofice* (*De ce-aş fi trist?...*, *De-a v-aţi ascunselea* de T.Arghezi, *Gorunul* de L.Blaga); *religioase* (psalmii lui T.Arghezi si V.Voiculescu); *patriotice* (*Noi* de Octavian Goga); *funebre* (*O, mamă...* de M.Eminescu, *O fată tânără pe patul morţii* de D.Bolintineanu) ş.a. Există volume de versuri care conţin denumirea chiar în titlu: *Elegie pentru floarea secerată* de Eugen Jebeleanu, *11 Elegii* de Nichita Stănescu.

EMOŢIE ARTISTICĂ

Impresie sau tulburare ce rezultă din citirea unei opere literare. Exprimă atitudinea individuală a cititorului faţă de

Scanned with OKEN Scanner

o operă literară şi este influenţată de sensibilitatea individului, de nivelul cultural al acestuia. Vezi şi **EFECT ARTISTIC**. Orice operă de artă produce o anumită impresie privitorului, care poate evolua de la o simplă nelinişte până la zguduire, cutremurare.

ENUMERAŢIE

Figură de stil folosită mai ales în descrieri, prin care autorul înşiră mai multe elemente de detaliu, pentru a atrage atenţia asupra aspectului descris. Termenii enumeraţiei sunt înşiruiţi singuri, fără determinanţi ("Tot e alb, pe câmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare..." *Iarna* de V.Alecsandri) sau însoţiţi de determinanţi ("De la mistreţul care dormitează pe plăvii, de la lebedele şi pelicanii care înspumează noaptea negrul ghiolurilor, până la popoarele de păsărele, până la puzderia de peşti, până la nesfârşitele miliarde de gângănii neştiute şi nebănuite - toate trăiesc din apele acestea...*Taine* de M.Sadoveanu).

EPILOG

Sfârşit, încheiere, final. Partea finală a unei opere literare care apare ca o concluzie a evenimentelor sau ideilor anterioare, insistând asupra semnificaţiei acestora. Vezi **DEZNODĂMÂNT**, de care se deosebeşte pentru că operele lirice au epilog, dar nu au deznodământ.

EPISOD

Fapt secundar, peripeţie scurtă, întâmplare dintr-o operă literară epică sau dramatică, ce are legătură cu firul principal al acţiunii. Are rolul de a îmbogăţi aspectele reflectate, de a lărgi sfera de cuprindere a realităţii prezentate în acea operă. Personajul care apare doar în acest fragment se numeşte *episodic*. Ex: apariţia Fulgăi în *Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri sau a solului sârbesc în *Vlaicu-Vodă* de Al. Davila (actul V, scena VII).

Scanned with OKEN Scanner

EROU LITERAR

Personaj principal sau, prin extensie, orice personaj dintr-o operă literară, fără a pretinde să aibă trăsăturile generale specifice unui erou, adică să se distingă prin abnegație, vitejie și curaj în împrejurări grele. *Erou popular*: orice erou (personaj) dintr-o operă literară care are trăsături specifice poporului și se bucură de renume în rândul cititorilor. Ex: Dan (*Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri), Tudor Șoimaru (*Neamul Șoimăreștilor* de M.Sadoveanu), ciobanul moldovean (*Miorița*).

ESEU

Studiu sau articol original în care autorul își expune părerile personale într-o problemă artistică, filozofică, literară, științifică. Este rezultatul unor gândiri personale, fără a apela și la surse documentare, dar și fără pretenția de a epuiza problema tratată.

EXCLAMAȚIE

Figură de stil prin care sunt exprimate sentimente puternice, cu ajutorul unor expresii exclamative sau interjecții. Pretinde o punctuație specială. Ex: - Vai de mine! țipă mama. E rău copilului!... Ajutor! moare copilul! (*Vizită...* de I.L.Caragiale),"Să trăiască! să trăiască! Ura!" (*Vlaicu-Vodă* de Al.Davila).

EXPLICAREA VERSURILOR

Lămurirea, clarificarea, limpezirea, motivarea înțelesului unor versuri, precizând ce anume subliniază figurile de stil (procedeele artistice) folosite de poet. Vezi **COMENTAREA unui text scurt.**

EXPOZIȚIE (EXPOZIȚIUNE)

Începutul unei opere epice sau piese de teatru, precizând locul, timpul și împrejurările în care are loc acțiunea, comunicând și câteva scurte informații despre personajele operei. De obicei are o întindere mică, însă în unele opere

Scanned with OKEN Scanner

literare dimensiunile ei sunt neobişnuit de ample, aducând, pe lângă cele precizate mai sus, informaţii din trecutul personajelor. Ex: *La Vulturi!* de G.Galaction, *O oră din august* de Marin Preda.

EXPRESIE POETICĂ

Exprimare diferită de cea obişnuită, folosită în poezie sau în proză, în care aspectul poetic (aici = frumos, minunat, încântător) rezultă din folosirea cuvintelor cu sens figurat, prin care se realizează figuri de stil. Ex: "Mesteceni ard, asemenea unor lumânări albe, în enorma catedrală a pădurii" (*Rarăul* de Geo Bogza), "Ca volbura toamnei se-nvârte el roată/ Şi intră-n urdie ca lupu-ntre oi, / Şi-o frânge degrabă şi-o bate-napoi / Şi-o vântură toată" (*Paşa Hassan* de G. Coşbuc).

EXPRESIV

Grăitor, sugestiv, plastic. Trăsătură a exprimării cuiva sau a limbii folosite de un scriitor, prin care cuvintele întrebuinţate (mai ales procedeele artistice) transpun gândurile şi îndeamnă la interpretare, la comentare. În exemplele de mai sus, Geo Bogza subliniază aspectul solemn, impresionant al pădurii prin metaforele şi comparaţia folosite, iar G.Coşbuc prin aceleaşi procedee artistice descrie puterea cu care Mihai loveşte în armata turcească, până la distrugerea totală.

EXPRESIVITATE

Calitatea limbii unui scriitor de a fi sugestivă, interesantă deosebită, dând exprimării valoare şi originalitate.

Scanned with OKEN Scanner

F

FABULĂ

Operă epică în versuri sau în proză, narațiune scurtă, care istorisește o întâmplare într-o formă alegorică, în locul oamenilor fiind folosite animale, lucruri, plante. Sub o formă ascunsă, critică defecte individuale sau colective, pentru că atitudinea umoristică ce se degajă produce nu numai râsul cititorilor, ci și reacții satirice, dacă cheia alegoriei este dezlegată. Are două părți de dimensiuni reduse: povestirea unei întâmplări, cu o oarecare întindere și morala (concluzia), foarte scurtă, care poate lipsi uneori, dacă e ușor de înțeles. Exemple de morale: "Cotoiul cel smerit/ E omul ipocrit", "Cunosc mulți liberali, la vorbe ei se-ntrec,/ Dar până în sfârșit cu oase se înec" (Gr.Alexandrescu); "Cu muncă și cu răbdare/ Poți face cât unul mare". "Cine crede tot ce-i spui/ Este vai de capul lui". (G.Topârceanu). Au mai scris fabule: I.L.Caragiale, Marcel Breslașu, Tudor Arghezi, Aurel Baranga. Autorul fabulelor se numește *fabulist*. Primul fabulist român este considerat Gr. Alexandrescu.

FABULAȚIE

Cuvânt derivat din fabulă și denumește totalitatea faptelor sau întâmplărilor dintr-o operă literară epică sau dramatică.

FABULOS

Legendar, mitic, din povești, fantastic, gigantic. Termen ce caracterizează o acțiune și care are mai puțină legătură cu noțiunea de fabulă.

FACULTATIV

La alegere, benevol, voluntar, neobligatoriu. Neobligatorii sau la alegere sunt unele opere literare, dar citirea și cunoașterea lor nu trebuie privită totuși ca inutilă. De multe ori lecturile considerate facultative dezvăluie trăsături deosebite ale scriitorului.

Scanned with OKEN Scanner

FANTASTIC

Închipuit, imaginar, nereal, neobişnuit, nemaipomenit. Trăsătură caracteristică a unor opere literare care descriu o lume ce nu poate exista în realitate (în basme, literatura ştiinţifico-fantastică, unele cărţi pentru copii), unde imaginaţia creatoare a autorului pare aproape nelimitată. În astfel de opere literare spaţiul şi timpul au alte dimensiuni decât cele obişnuite, personajele sunt imaginare, momentele existenţei omeneşti se succed cu alt ritm. Elemente fantastice întâlnim în legendele lui V.Alecsandri, basmele în versuri compuse de M.Eminescu sau de G.Coşbuc, poveştile lui I.Creangă, basmele create de Ioan Slavici sau B.St.Delavrancea, unele nuvele scrise de I.I.Caragiale (*Calul dracului*, *La hanul lui Mânjoală*), Gala Galaction (*Moara lui Călifar*, *Copca rădvanului*, *Gloria Constantini*), Şt.Bănulescu.

FIGURĂ DE STIL

Procedeu stilistic sau artistic prin care se modifică înţelesul unui cuvânt, folosindu-se înţelesul figurat al acestuia. Alteori rezultă din asocierea (unirea) cuvintelor în aşa fel încât îmbinarea obţinută are mai multă expresivitate. Exemple de figuri de stil: alegoria, comparaţia, epitetul, metafora, personificarea etc. Disciplina care se ocupă de studiul figurilor de stil se numeşte *stilistică*.

FIGURAT

Vezi **SENSUL FIGURAT AL CUVINTELOR**

FIŞA DE LECTURĂ

Efectuarea de fişe sau fişarea unui material documentar (caiete, studiu, articol dintr-o revistă) este o metodă ştiinţifică de documentare care înlocuieşte, într-o anumită vârstă şcolărească, rezumatul sau conspectul. Fişa de lectură este o bucată de hârtie, de mărimea unei foi sau jumătăţi de foi de caiet, pe care se fac însemnări. Trebuie să conţină câteva informaţii generale: autorul, titlul operei, editura, locul şi data apariţiei, titlul fişei. Pentru studii şi articole se cer

Scanned with OKEN Scanner

informaţii suplimentare legate de volumul din care face parte, iar pentru citate se precizează pagina. Tipuri de fişe de lectură: rezumat, comentariu, cu succesiunea ideilor, de caracterizare a unor personaje, cu citate dintr-o operă sau despre un scriitor.

FIZIONOMIA SPIRITUALĂ A POPORULUI

Structură, înfăţişare caracteristică a acestei colectivităţi ,portret moral, totalitatea trăsăturilor morale pe care le are poporul, adunând şi aspecte ale vieţii spirituale, pe care opera literară (unde se cere a fi zugrăvită această noţiune) le conţine. Pornind de la informaţiile oferite de operă, fizionomia poate fi realizată sub forma unei compuneri.

FOLCLOR

Totalitatea manifestărilor artistice ale poporului: literatură, muzică, dans, teatru popular, obiceiuri, tradiţii etc. Pentru creaţiile literare populare se folosesc mai mulţi termeni: *folclor literar*, *literatură populară*, *literatură orală*.Trăsaturile folclorului literar: caracter *anonim* (nu se cunoaşte numele autorului, acesta fiind poporul), *colectiv* (toţi cei care contribuie la transmitere, modificare, şlefuire artistică se pot numi autori), *oral* (în procesul de creaţie, spre deosebire de literatura cultă, scrisă, nu se foloseşte scrisul, nici pentru transmiterea din generaţie în generaţie,prin viu grai). Literatura populară românească cunoaşte o mare bogăţie de opere lirice,cu teme variate şi o gamă originală de procedee artistice, dar mai puţin cunoscut şi popularizat este teatrul popular, deoarece acesta pretinde pentru relizare şi anumite condiţii materiale.

FOLCLORIST, FOLCLORISTICĂ

Un specialist în culegerea, cercetarea şi publicarea creaţiilor populare. Ştiinţa care studiază folclorul se numeşte *folcloristică*. Printre primii noştri folclorişti menţionăm pe câţiva scriitori din epoca paşoptistă: V.Alecsandri, Alecu Russo, B.P.Haşdeu. Alţi folclorişti de renume: Alexandru

Scanned with OKEN Scanner

Amzulescu, Ovidiu Bârlea, Dumitru Pop, Mihai Pop, Ion Şeulean etc., toţi având cercetări importante asupra diferitelor domenii ale folclorului literar.

FORME LITERARE ALE CUVINTELOR

Forme folosite în operele literare sau în vorbirea îngrijită a oamenilor cu un nivel cultural cel puţin acceptabil. Sunt recomandate în vorbire. Ele se deosebesc de formele arhaice, populare sau regionale. Ex: necăjit - năcăjit; aceste mâini - aste mâini; în jur - în giur; pe voi - pre voi, sfânta - sânta, lacrimi - lacrămi; pericol - pericul; vechiul nostru pământ - vechiul nost pământ. (Toate exemplele sunt luate din poezia *Deşteaptă-te, române* de A.Mureşanu). Formele nu trebuie să se confunde cu cuvintele, care aparţin vocabularului, în timp ce primele se referă la modificări fonetice sau morfologice.

FRAGMENT

Bucată, parte, alineat, pasaj dintr-o operă literară de dimensiuni mai mari, selectat din aceasta pentru a fi studiat într-un timp limitat sau pentru a face parte dintr-o antologie (culegere).

Scanned with OKEN Scanner

G

GAMĂ DE SENTIMENTE

Primul cuvânt este împrumutat din muzică unde numeşte o succesiune ascendentă sau descendentă de sunete, iar expresia se referă la un şir, o serie de stări sufleteşti pe care le exprimă o operă literară sau prin care trece un personaj literar (iubire, ură, admiraţie, dispreţ etc.).

GEN LITERAR

Noţiune de teorie literară folosită mai rar în gimnaziu, deşi cu elementele componente se lucrează mult (operă epică, lirică, baladă, pastel, doină, schiţă, nuvelă etc.). Denumeşte o grupare de opere literare care se aseamănă prin modul specific de a exprima stările sufleteşti (direct, indirect, cu ajutorul personajelor prezente pe scenă), printr-o organizare literară apropiată, prin folosirea unor moduri de expunere specifice. Se cunosc trei genuri literare fundamentale: (*epic*, *liric*, *dramatic*, cu subdiviziuni (împărţiri) numite specii literare), cărora unii teoreticieni moderni le mai adaugă altele, mai puţin întâlnite.

GRADAT, GRADARE

Prezentare treptată, succesivă a unor întâmplări, într-o operă lirică sau piesă de teatru, care cunosc începuturi, dezvoltări spre momentul culminant, când încordarea acţiunii este maximă, apoi o scădere a frământărilor, spre deznodământ. Gradat sau treptat poate fi făcută o descriere. (Ex: descrierea zborului unui corb în balada populară *Novac şi corbul*, a apropierii cocostârcului în *Oaspeţii primăverii* de V.Alecsandri).

GRANDOARE

Măreţie, aspect impunător, falnic. Caracteristică a unui element descris într-o operă literară, un fenomen al naturii,o acţiune, un personaj. Ex: natura şi poporul român descrise în paralel în *Ţara mea* de Ion Neniţescu, Ceahlăul şi natura înconjurătoare descrise de G.Coşbuc în *Vara*, comportarea lui Dan în poemul *Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri.

Scanned with OKEN Scanner

H

HAR Dar, talent, însuşire. Capacitatea înnăscută a unui scriitor de a realiza opere literare de o frumuseţe neobişnuită. Indiferent de proveniența lui, divină sau din naştere, talentul este neapărat necesar unui scriitor, dar trebuie dublat de efort creator.

HARPĂ

Instrument muzical. Cu sens figurat e folosit pentru a denumi opera literară, de obicei lirică, transformată în mijloc de exprimare a sentimentelor.

HAZLIU

Vesel, atrăgător, glumeț, comic. Caracteristică a unui personaj literar sau a unei acțiuni, a unei exprimări (hazlii), a unor gesturi (hazlii) care produc râsul cititorului.

HIPERBOLĂ

Procedeu artistic prin care trăsăturile caracteristice ale unui personaj, obiect, fenomen al naturii sunt prezentate în mod exagerat, de către autor, spre a-l impresiona pe cititor. Exagerarea nu este întâmplătoare, ci conştientă, deoarece autorul urmăreşte să scoată în evidență elementele descrise. Hiperbola conține, de multe ori, în interiorul ei mai multe figuri de stil: enumerații, repetiții, comparații, metafore. Ex. de hiperbole: Dan, eroul lui V.Alecsandri, ține în loc o armată întreagă; lupta Pisicuței cu musca sau descrierea furtunii (*Singur* de C.Hogaş), comportarea ajutoarelor lui Harap-Alb *(Povestea lui Harap-Alb* de I.Creangă).

HIPERBOLIC

Exagerat; ceea ce are caracter de hiperbolă.

Scanned with OKEN Scanner

J

IAMB, IAMBIC

Picior metric format din două silabe, prima - neaccentuată, a doua - accentuată. Ritmul rezultat din folosire iambilor într-un vers se numeşte *ritm iambic*. Ex:

La pa-şa vi-ne un a-rab
– ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑
(G.Coşbuc - *El Zorab*)

Alături de G.Coşbuc, versuri în ritm iambic au scris M.Eminescu, O.Goga, Ion Neniţescu, Şt.O.Iosif ş.a.

IDEAL

Pentru un scriitor, este un scop, un ţel spre care tinde: realizarea unei opere literare de cea mai înaltă valoare, prin care să-i impresioneze puternic pe cititori; pentru un personaj literar înseamnă aspiraţie sau ţintă pentru atingerea cărora luptă, acestea fiind în funcţie de conţinutul operei literare

IDEI, PLAN DE IDEI

Deocamdată, un înţeles limitat al noţiunii de idee care nu se confundă cu ideea operei literare. Deci, atitudinea autorului faţă de subiectul dezvoltat într-o opera literară trebuie în gimnaziu înţeleasă ca o exprimare scurtă a unui fragment dintr-o operă literară. Dacă ideile sunt foarte importante, ele se numesc principale şi alcătuiesc împreună un *plan simplu de idei*. O idee principală poate avea mai multe idei, mai puţin importante, care se opresc asupra amănuntelor şi se numesc *secundare*. Ideile principale completate cu ideile secundare formează împreună un *plan dezvoltat de idei*, pe baza căruia se pot alcătui rezumate sau comentarii.

IDENTIFICARE

Unire strânsă, apropiere puternică. Legătură care se stabileşte între un personaj literar şi colectivitatea pe care o

Scanned with OKEN Scanner

reprezintă. Ex: Dan (eroul lui V.Alecsandri) se contopeşte cu demnitatea, curajul, înţelepciunea şi dorinţa de independenţă a poporului român. Cu alte trăsături ale poporului român se identifică ciobanul moldovean din *Miorița*: dragostea faţă de muncă şi natură, hărnicia, atitudinea calmă în faţa morţii,grija faţă de "măicuţa bătrână".

IDILĂ, IDILIC, IDILISM

Operă lirică în versuri în care descrierea naturii, cu tot farmecul, cu toată liniştea ei, se împleteşte cu viaţa fericită a sătenilor, în centrul ei apărând şi scene de dragoste. Au scris idile V.Alecsandri, G.Coşbuc, Şt.O.Iosif ş.a. *Idilic* (bucolic) sau *idilism* sunt trăsături ale acestor opere literare, care se aplică şi unor fragmente din alte creaţii literare asemănătoare în conţinut.

IDOL

Zeu, divinitate. Model pe care îl urmează un scriitor, personaj literar îndrăgit de cititori şi ale cărui fapte le urmează.

ILUZIE

Închipuire, fantezie, nălucire. Impresie falsă pe care un cititor şi-o face asupra unui personaj literar, ale cărui date esenţiale nu le ştie încă. Părerea cititorului despre universul imaginar pe care îl descrie un autor într-o operă literară.

IMAGINAŢIE

Închipuire. Posibilitatea cuiva (scriitor sau elev) de a înfăţişa, de a prezenta o acţiune sau un personaj, pornind de la cunoştinţele dobândite anterior. Cu ajutorul imaginaţiei (al fanteziei, al ficţiunii) scriitorul creează opere literare, pornind de la o realitate exterioară sau interioară, în timp ce un cititor îşi poate închipui lumea creată de scriitor într-un mod personal, original, în funcţie de pregătirea lui şi de limitele capacităţii de a-şi imagina.

Scanned with OKEN Scanner

IMAGINE ARTISTICĂ

Prezentarea vieții sub o formă personală de către un artist,în funcție de mijloacele de exprimare cu care lucrează: pictorul cu ajutorul culorilor, sculptorul cu ajutorul formelor, compozitorul se foloseşte de sunete, iar scriitorul întrebuințează cuvinte cu care creează figuri de stil. Imaginea artistică se adresează simțurilor şi sensibilității iubitorului de artă, pe care îl emoționează şi-l ajută să-şi închipuiască realitatea din care s-a inspirat artistul, în funcție de gradul său de înțelegere.

IMN

Operă lirică în versuri care exprimă sentimente puternice de admirație față de țară, de eroi sau de evenimente de importanță națională, față de frumusețile şi bogățiile naturii sau de eforturile unor oameni simpli şi anonimi. Ex: *Deşteaptă-te, române* de A.Mureşanu, *Țara mea* de I.Nenițescu, *Limba noastră* de Alexe Mateevici, *Imn Muncii* de Vasile Voiculescu. Poeziile care au un caracter patriotic şi revoluționar sunt însoțite şi de melodii, astfel că unele dintre ele au devenit imnuri naționale.

IMPRESIE

Urmă lăsată în memorie de un fapt, de citirea unui text literar, de comportarea unui personaj. Părerea cuiva despre acestea. Un cititor sensibil este puternic impresionat (emoționat, tulburat) de tot ceea ce conține o creație literară valoroasă şi este capabil să comunice această atitudine.

INDICAȚII SCENICE

Lămuriri date de autorii unor piese de teatru în legătură cu ținuta, gesturile şi intonația personajelor, îndrumări aflate lângă replicile rostite de eroii pieselor, uneori amestecându-se cu aceste replici, delimitate fiind de acestea prin paranteze. Sunt folositoare actorilor şi regizorilor, care urmăresc felul în care autorul dramatic şi-a conceput personajele. Întinderea acestor recomandări nu este fixă, unii autori le fac într-o formă concentrată, în timp ce Camil Petrescu face adevărate caracterizări. Ex: FARFURIDI (de la tribună)

Scanned with OKEN Scanner

Dați-mi voie! (gustă din paharul cu apă). Dați-mi voie! (Rumoare). (*O scrisoare pierdută* de I.L.Caragiale, actul III, scena I).

GELU (intră cu o mică valiză de mână): Bună seara, tovarăşi,cum stăm cu numărul de mâine?...(Gelu e un bărbat ca de douăzeci şi şapte - douăzeci şi opt de ani, de o frumuseţe mai curând feminină, cu un soi de melancolie în privire...).(*Jocul ielelor* de Camil Petrescu, actul I, scena III).

INSPIRAȚIE

Un gând, o idee,un subiect ce apare în mintea cuiva după căutări îndelungate, în timpul unui proces de creație.

INTEGRAREA UNOR VERSURI

A încadra,a cuprinde, a lega versurile într-un comentariu se face prin folosirea semnelor citării şi cu ajutorul unui text de legătură. E posibil ca în comentariu să apară un text pregătitor, explicativ, urmat de: şi citarea versurilor. Textul explicativ nu trebuie să povestească versurile ce vor fi citate. Ex: Beneficiind de îngăduința lui Ghirai, Dan se îndreaptă spre țară unde întâlneşte "Pământul ce tresare şi care-l recunoaşte...", demonstrând prin aceasta...

INTERPRETAREA UNOR VERSURI

Vezi COMENTAREA UNUI TEXT SCURT. Ex: Versurile primei strofe din poezia *Limba noastră* de Alexe Mateevici definesc limba română, "*limba noastră*", cum repetă poetul expresia din titlu, prin două metafore - "*o comoară*", "*un şirag de piatră rară*", amândoua subliniind bogăția deosebită. În acelaşi timp atributele altor substantive - metafore pun în valoare răspândirea în timp şi spațiu a limbii noastre naționale, caracteristici subliniate tot prin metafore: este atât de veche, încât pare "*înfundată*" în începuturile existenței noastre şi răspândită în țară asemenea unei revărsări de ape.

INTEROGAȚIE

Figură de stil realizată sub forma unei întrebări sau a mai multor întrebări, de la care nu se aşteaptă răspuns. Ea dă mai multă forță sentimentelor exprimate şi însufleţeşte discursul

Scanned with OKEN Scanner

(monologul) unui personaj. Ex: "Chinuri? Tu vorbeşti de chinuri? Chin, a inimii bătaie / Chin? O clipă de nădejde, o-mboldire, o văpaie/... (*Vlaicu-Vodă* de Al.Davila, actul V, scena 8).

INTONAŢIE

Termen folosit în muzică. În literatură se referă la diferitele modificări ale vocii unui personaj în funcţie de stările sufleteşti pe care le trăieşte.

INTRIGĂ

Moment important în acţiunea unei opere literare epice sau dramatice, în funcţie de care subiectul poate avea o desfăşurare sau alta; cauza conflictului într-o operă literară. Ex: puiul cel mare iese din vorba mamei (*Puiul* de I.Al.Brătescu-Voineşti), Mihai pleacă în urmărirea lui Hassân (*Paşa Hassan* de G.Coşbuc).

INVERSIUNE

Figură de stil prin care se modifică prin inversare ordinea obişnuită a unor cuvinte în propoziţie, cu scopul de a atrage atenţia asupra unui cuvânt cu înţeles deosebit. Se întâlneşte în proză. Ex: "Ea seamănă a fi un *măreţ* şi *întins* palat" (N.Bălcescu). În poezie se foloseşte şi pentru a contribui la realizarea rimei şi a ritmului. De observat că se inversează mai ales părţile secundare de propoziţie în raport cu părţile de vorbire pe care le determină. Ex:"Purtaţi cu braţele-amândouă/ *A muncii rodnică povară* /Supt strălucirea-înlăcrimată/ A dimineţilor de vară" (O.Goga); "Cu-o *mândră* crăiasă/ *A lumii* mireasă" (*Mioriţa*).

(A) INVOCA, INVOCAŢIE

A chema în ajutor pe Dumnezeu sau o figură istorică, pentru a realiza un măreţ ideal. Invocaţia este văzută alteori ca singura posibilitate de a ieşi dintr-o situaţie grea. Ex: "Ştefane, Măria Ta/ Tu la Putna nu mai sta" (*Doina* de M.Eminescu; " - Pune un hotar, Stăpâne, nenorocirii noastre! Ajungă Sfinţiei tale atâta jerfă!" (Gala Galaction).

Scanned with OKEN Scanner

Î

ÎNCĂRCĂTURĂ EMOȚIONALĂ

Stări sufleteşti bogate şi variate care decurg din limbajul artistic al scriitorului, mai ales în poezia lirică; acumulare de sentimente ce produce şi în sufletul cititorului emoţii asemănătoare.

(A) ÎNCORPORA O IDEE

A îngloba, a cuprinde acea idee într-un anumit conţinut şi a-i da o formă artistică necesară. În felul acesta, noţiunea mai abstractă sau teoretică de idee capătă o realizare concretă.

ÎNCORSETAT

Împiedecat de cineva, de ceva, de reguli, de obligaţii să se desfăşoare, să acţioneze liber, să se exprime liber.

(A) ÎNSUFLEŢI

A da viaţă unui peisaj descris, unui personaj reprezentat printr-un obiect sau printr-o fiinţă necuvântătoare. De obicei se realizează cu ajutorul personificărilor. Peisajul capătă viaţă, este animat dacă descrierea foloseşte figuri de stil interesante.

J

JONCŢIUNE

Legătură sau unire făcută între părţile unei opere literare, cu ajutorul unui text care face o trecere treptată. Ex:joncţiunea alegoriei în *Mioriţa* se face prin intermediul motivului testamentului. Termenul se foloseşte mai ales în sintaxa frazei pentru a defini legătura dintre diferitele propoziţii cu ajutorul conjuncţiilor.

Scanned with OKEN Scanner

JUXTAPUNERE

Alăturare, aşezare una lângă alta a unor strofe sau secvenţe, fără existenţa unor texte de legătură treptată. Ex: primele strofe din poezia "Limba noastră" de Alexe Mateevici. Este un termen împrumutat din sintaxă unde arată legătura dintre părţile de propoziţie sau dintre propoziţiile unei fraze fără ajutorul unor cuvinte de legătură.

L

LACONICĂ

Trăsătură a exprimării. Folosirea metaforelor permite o exprimare scurtă, concisă, sintetică, ce poate fi dezvoltată, interpretată de cititor. Ex: în poezia *Paşa Hassan* de G.Coşbuc, chipul lui Mihai este realizat printr-un şir de procedee artistice sugestive, pe baza cărora se poate dezvolta un portret fizic şi moral amănunţit; în general trăsătura aceasta o întâlnim în poezia modernă, cum se poate observa din creaţiile semnate de Marin Sorescu şi Nichita Stănescu în manualul de clasa a VIII-a.

LECTURĂ SUPLIMENTARĂ

Lectură care nu se studiază în clasă după metoda obişnuită, respectând toate etapele (citire expresivă, explicativă, răspuns la întrebări, plan de idei, rezumat sau comentariu etc.), ci e un punct de plecare în organizarea unor discuţii mai libere. Chiar dacă are un regim special, opera literară notată în manual cu această expresie are un rol însemnat.

LEGENDĂ

Operă literară epică în versuri sau în proză în care adevărul se amestecă mult cu imaginaţia. Urmăreşte să explice, conform tradiţiei populare, originea unei fiinţe sau denumiri geografice, a unui lucru, monument istoric, ţinut sau fapte ale eroilor, chiar fapte ale sfinţilor. Prin prezenţa elementelor

Scanned with OKEN Scanner

fantastice se apropie de basm, dar se deosebeşte de acesta în primul rând pentru că fantasticul domină în basm, nu şi în legendă. La început au fost create *legende populare*, cum sunt cele culese de Petre Ispirescu, apoi au fost scrise *legendele culte*, având ca autori pe V. Alecsandri, D. Bolintineanu, G.Coşbuc ş.a.

LEGENDAR

Caracteristică a unui personaj despre care vorbesc legendele, pentru meritele lui deosebite, un personaj faimos, extraordinar. Un erou legendar este Dan din poemul lui V.Alecsandri. Legendară, adică de domeniul poveştilor, poate fi o faptă a unui personaj sau o replică renumită, cum sunt multe dintre cuvintele pe care le rostesc unele personaje inspirate din trecutul istoric (Mircea, Dan, Mihai ş.a.), în lecturi cunoscute de majoritatea cititorilor.

LIRIC

Vezi **GEN LITERAR**. Opera lirică este o creaţie literară mai ales în versuri, de dimensiune mică, în care autorul îşi exprimă direct sentimentele, fără să se folosească pentru aceasta de acţiune şi de personaje. Exprimă idei, sentimente, atitudini cu ajutorul procedeelor artistice. Mari poeţi lirici: M.Eminescu, O.Goga, Lucian Blaga, T.Arghezi, Ion Pillat, Ion Barbu ş.a.

LIRISM

Trăsătură a unei opere, acţiuni sau chiar personaj ce se remarcă prin sentimentalism, printr-o mare cantitate de emoţii. În unele opere epice se vorbeşte de o infuzie de lirism, pentru că naraţiunea este încărcată de idei şi sentimente. La fel se petrec lucrurile şi în unele piese de teatru. Se remarcă prin lirismul lor opere literare cum sunt: *Miorița*, *Toma Alimoş*, *Dan,căpitan de plai* de V. Alecsandri, *Taine* de M. Sadoveanu, *Fefeleaga* de I. Agârbiceanu, *La Vulturi!* de Gala Galaction.

Scanned with OKEN Scanner

LISTĂ BIBLIOGRAFICĂ
Vezi **BIBLIOGRAFIE.**

LITERATURĂ BELETRISTICĂ
Literatură artistică, frumoasă, literatura propriu-zisă, denumită aşa pentru a se deosebi de literatura ştiinţifică, ce cuprinde lucrări ştiinţifice din diverse domenii: teorie literară, istorie, medicină, fizică, pedagogie, economie politică etc.

LITERATURĂ POPULARĂ
Vezi **FOLCLOR.**

M

MAXIME
Sentinţe, aforisme. Texte scurte, unele având structura unei propoziţii, altele sunt propoziţii din care lipseşte predicatul (propoziţii eliptice) care exprimă cugetări rezultate din experienţa de viaţă a poporului. În zona culturii romanice din care facem parte şi noi, cele mai vechi sunt aforismele din limba latină. Ex: Mens sana in corpore sano (minte sănătoasă în corp sănătos). Literatura populară este bogată în maxime, numite proverbe sau zicători, după modelul cărora au apărut astfel de cugetări şi în literatura cultă. Când se afirmă că limbajul are caracter aforistic, înţelegem că foloseşte expresii apropiate de maxime sau chiar maxime. Ex: multe versuri din *Limba noastră* de Alexe Mateevici, cuvintele bătrânului plăieş din *Sobieski şi românii* de Costache Negruzzi, cele ale lui Mircea în *Scrisoarea III* de M.Eminescu sau ale lui Dan din poemul *Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri, versurile din *Plugarii* de O.Goga sau *Imn Muncii* de V.Voiculescu.

MĂSURĂ METRICĂ (MĂSURA VERSURILOR)
Numărul silabelor dintr-un vers. În versificaţia tradiţională (clasică), numită aşa pentru că a fost folosită mult timp,

Scanned with OKEN Scanner

versurile unei strofe au aceeaşi măsură sau cu diferenţă de o silabă. Ex:

A tre-cut în-tâi o boa-re (8)
Pe dea-su-pra vi-i-lor (7)
(G.Topârceanu- *Rapsodii de toamnă*)

Mai am un sin-gur dor (6)
În li-niş-tea se-rii (6)
(M.Eminescu- *Mai am un singur dor*)

Versurile pot avea şi măsură mai mare, de 10-11 sau 15-16 silabe. Ex: *Scrisoarea III* de M.Eminescu. În versificaţia modernă, măsura metrică este variabilă, poetul asumându-şi o mai mare libertate de exprimare. Ex:

"Lu-cră-to-ru-le cu şor-ţul de pie-le al-bas-tră (14)
pen-tru ti-ne ma-şi-ni-le cân-tă..." (10)
(L.Blaga- *Lucrătorul*)

(A) MEDITA

A cugeta, a se gândi, a visa cu ochii deschişi în legătură cu unele aspecte importante ale vieţii. Ex: Dan meditează asupra vieţii sale în partea I a poemului scris de V.Alecsandri, Fefeleaga, din nuvela cu acelaşi nume de Ion Agârbiceanu, meditează asupra rostului omului pe pământ şi a efortului depus de acesta. Personajul care se gândeşte la asemenea probleme este o figură *meditativă*; rezultatul este o *meditaţie*, substantiv ce denumeşte şi o operă literară lirică ce adună gândurile unui poet, pe o anumită temă.

METAFORĂ

Figură de stil foarte importantă în poezie, mai ales în poezia modernă, iar noţiunea de interpretare a versurilor, în acest tip de poezie, se reduce de multe ori la explicarea metaforelor. Rezultă din înlocuirea unui cuvânt cu sens propriu printr-un cuvânt cu sens figurat. Ex: în versurile

Scanned with OKEN Scanner

"O,Doamne, Doamne sfinte, mai dă-mi zile de trai/ Păn'ce-oi strivi toţi *lupii*, toţi *şerpii* de pe plai" cuvintele subliniate sunt metafore, prin care înţelegem duşmanii care au trăsăturile negative ale animalelor numite aici. Metafora este o comparaţie simplificată. În versul "Acea *grindin-oţelită* înspre Dunăre o mână" metafora subliniată are înţelesul unei comparaţii de tipul armata loveşte ca o grindină oţelită. Când sunt prezenţi amândoi termenii avem o figură de stil aflată la limita dintre metaforă şi comparaţie. Ex:"Feţişoara lui/ Spuma laptelui/ Mustăcioara lui/ Spicul grâului,/ Perişorul lui/ Pana corbului..." (*Mioriţa*).

METAFORIC

Caracteristică a stilului unui prozator sau poet care foloseşte multe metafore. Un astfel de limbaj artistic are o mare putere sugestivă. Ex: "Apele curg la vale, munţii *urcă* spre cer, culorile lumii sunt *vii*, iar zvonurile ei clare. Mesteceni *ard*, asemeni unor lumânări albe, în enorma *catedrală* a pădurilor (*Rarăul* de Geo Bogza). Toate cuvintele subliniate sunt metafore, pe baza cărora se poate discuta mult, explicându-le sensurile (Ex: *catedrală* înseamnă aici o pădure dominată de nota de solemnitate a unui templu, cu o muzicalitate divină realizată de un cor natural, în care brazii înalţi au rolul unor coloane de susţinere). Valorificarea sensului figurat al acestor cuvinte demonstează că într-un text concentrat există o mare bogăţie de idei.

MILITANT

Un scriitor care luptă pentru o cauză socială, culturală, politică, prin scrisul său, desfăşurând în aceste domenii o activitate intensă. Scriitorii din sec. al XIX lea (V.Alecsandri, N.Bălcescu, M.Kogălniceanu, Gr.Alexandrescu, Andrei Mureşanu , D.Bolintineanu ş.a.) au luptat pentru înfăptuirea idealurilor revoluţiei paşoptiste: unitate naţională, dreptate socială, independenţă. O operă literară are caracter militant, este militantă dacă ea conţine idei enunţate mai sus ori altele asemănătoare.

Scanned with OKEN Scanner

MIORITIC

Peisaj asemănător cu cel din balada populară *Miorița* ("Pe-un picior de plai/ Pe-o gură de rai"); personaj care are înfățișare, comportare, concepții asemănătoare ciobanului moldovean din aceeași baladă. Atitudine *mioritică* - specifică personajului menționat, de acceptare cu calm a morții, eveniment văzut ca o posibilă continuare a vieții, pe alt plan.

MIT

Poveste veche, asemănătoare cu legenda populară, credință populară legată de istoria străveche, care a circulat mai ales pe cale orală, căutând explicații mistice, religioase ori poetice unor fapte și fenomene însemnate din viața poporului.

MITIC

Legendar,fabulos. Trăsătură a unui personaj sau a unei concepții, idei; *mitică* = are legătură cu mitul.

MOD DE EXPUNERE

Felul sau forma în care este prezentată o operă literară, indiferent dacă este scrisă în versuri sau în proză. Sunt cunoscute și folosite patru moduri de expunere: narațiunea, descrierea, dialogul, monologul (vezi explicațiile separate ale termenilor). Să nu se confunde cu figurile de stil sau procedeele artistice care apar în cadrul modurilor de expunere. Într-o operă literară se poate folosi unul sau mai multe moduri de expunere. Ex: în lectura *Domnu' Trandafir*, M.Sadoveanu descrie locurile copilăriei, narează (povestește) întâmplări, reproduce discuția dintre personaje.

MOMENTELE SUBIECTULUI (ACȚIUNII)

Trepte sau etape în desfășurarea acțiunii operelor epice sau dramatice, părți ale subiectului operei literare în funcție de care este organizat întreg conținutul acesteia, într-o desfășurare gradată. Aceste momente sunt: expoziția (expoziționea), intriga, desfășurarea acțiunii, punctul (momentul) culminant, deznodământul (sunt explicate separat

Scanned with OKEN Scanner

la literele respective). Aceasta este ordinea lor tradiţională. Există un raport între dimensiunile momentelor, dar nici ordinea, nici întinderea nu sunt întotdeauna respectate, mai ales în operele literare moderne, care caută şi în structura operei literare multe noutăţi cu valoare sugestivă.

MONOLOG

Modul de expunere prin care un personaj îşi exprimă părerile sale, pe un spaţiu foarte întins, de cele mai multe ori fără să aştepte răspuns din partea altui personaj. În această situaţie personajul *monologheazâ*. Se întâlneşte în operele epice şi în piesele de teatru. Când scriitorul reproduce cuvintele eroului literar rostite în auzul spectatorilor sau al altor personaje avem *monolog exterior*. Ex: - monologul lui Dan din partea a VII-a a poemului *Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri; monologul ciobanului moldovean din *Miorița*; monologul chinurilor, rostit de Vlaicu în drama *Vlaicu-Vodă* de Al.Davila (actul V, scena 8). Dacă scriitorul prezintă doar gândurile personajului, fără a fi rostite cu voce tare, explicând frământările sufleteşti, foloseşte *monologul interior*. Ex: Fefeleaga din nuvela cu acelaşi nume de I.Agârbiceanu la moartea Păuniţei; Ilie Moromete; în drum spre casă, vorbeşte în gând în fragmentul *Premiul întâi* de Marin Preda; monologul Vitoriei Lipan în *Baltagul* de M.Sadoveanu (cap.IV).

MONORIMĂ

Repetarea aceleiaşi rime în trei sau mai multe versuri alăturate. Este folosită des în poeziile populare (Ex:"...Din ochi lăcrimând/ Pe câmpi alergând/ Pe toţi întrebând/ Şi la toţi zicând..." - *Miorița*) sau în poeziile inspirate din folclor (Ex: *Revedere*, *Ce te legeni...*, *La mijloc de codru...* de M.Eminescu; *Doina*, *Strunga* de V. Alecsandri).

Scanned with OKEN Scanner

N

NARAȚIUNE

Povestire, istorisire, expunere. Mod de expunere specific operei epice, care constă în povestirea unor întâmplări reale sau fantastice. Personajul care povesteşte (*narează*), se poate confunda cu autorul şi se numeşte *narator*. Se întâlneşte şi în piesele de teatru, pentru că în replicile mai ample personajele relatează diferite întâmplări. Poate exista ca operă literară independentă, când, de la început până la sfârşit, creația literară respectivă cuprinde prezentarea unei întâmplări, dar, de cele mai multe ori, se împleteşte cu alte moduri de expunere. Faptele povestite au o desfăşurare gradată. Vezi: **MOMENTELE SUBIECTULUI.**

NARATIVĂ

Caracteristică şi denumire a unei compuneri care pune mai mare accent pe povestirea unei sau a unor întâmplări.

NEOLOGISME

Cuvinte noi, împrumutate din alte limbi, pentru a denumi noi descoperiri ştiințifice sau a da aspect modern vocabularului, prin varietatea termenilor. Se întâlnesc în opere literare cu conținut modern, actual, spre deosebire de cele de evocare a trecutului istoric ori de prezentare a unor aspecte tradiționale din existența poporului. E adevărat că şi un conținut tradițional poate fi prezentat într-un limbaj modern, cu neologisme, fără însă a abuza de folosirea lor. Ex. de lecturi în care întâlnim neologisme: *Rarăul* de G.Bogza, *Singur* de Calistrat Hogaş, *O oră din august* de M. Preda.

NOSTALGIE

Dor, alean. Sentiment de melancolie, de uşoară tristeţe provocat de dorința de a revedea persoane sau locuri dragi. În această situație, scriitorul (sau personajul) devine *nostalgic*, iar atitudinea lui este *nostalgică*. Asemenea stări sufleteşti întâlnim la Ion Creangă în descrierea satului natal, în *Domnu'Trandafir* când M.Sadoveanu evocă momentele plă-

Scanned with OKEN Scanner

cute ale anilor de şcoală sau în *Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri (partea I), unde Dan îşi reaminteşte de entuziasmul cu care pleca la luptă în tinereţe etc.

NUVELĂ

Operă epică în proză cu o acţiune mai dezvoltată decât a schiţei, dar mai redusă faţă de roman, cu o structură mai sigur organizată decât în povestire, cu care se aseamănă prin întindere, având un conflict puternic din care se desprind trăsăturile personajelor. Acţiunea e organizată după momentele subiectului şi poate folosi toate modurile de expunere. Autorul nuvelelor este *nuvelist*, totalitatea nuvelelor create de un scriitor ori aparţinând unei literaturi, epoci poartă denumirea de *nuvelistică*. Se cunosc diferite categorii de nuvele, în funcţie de subiectele dezbătute: istorice, sociale, psihologice, umoristice, fantastice etc. Autori de nuvele: C. Negruzzi, I.L.Caragiale, Ioan Slavici, Liviu Rebreanu, Marin Preda ş.a.

O

ODĂ

Operă literară lirică în versuri, în care sunt exprimate puternice sentimente de admiraţie pentru faptele unor eroi de ieri sau de azi, pentru ţară, pentru popor, pentru frumuseţile naturii. Ex. de ode: *Ţara mea* de Ion Neniţescu, *Limba noastră* de Alexe Mateevici, *Patria română* de G.Coşbuc ş.a. În unele creaţii, chiar dacă pot fi considerate altfel de opere literare, nu lipsesc elementele de odă, când poeţii exprimă atitudini caracteristice acesteia. Ex: în *Vara* de G.Coşbuc elementele de pastel se împletesc cu cele de odă; în *Scrisoarea III* evocarea figurii lui Mircea cel Bătrân primeşte accente de odă. De aceea, în diferite comentarii şi interpretări vom afla că, în asemenea fragmente, autorii realizează adevărate ode închinate naturii sau eroului.

Scanned with OKEN Scanner

OPERĂ LITERARĂ

Creație literară în versuri sau în proză, realizată de un autor anonim (deci aparține literaturii populare) sau cunoscut (și atunci aparține literaturii culte), care exprimă idei și sentimente, produce emoții și atitudini. Opera literară poate fi epică, lirică, dramatică (vezi **GEN LITERAR**) în funcție de modul cum sunt exprimate sentimentele. Calitatea de operă literară nu este dată sau legată de dimensiunile acesteia: sunt opere literare și o poezie lirică formată numai din două strofe, dar și un roman de câteva sute de pagini, desigur între ele existând multe deosebiri. Spre deosebire de o operă literară integrală (întreagă), un fragment este doar o parte dintr-o asemenea scriere.

OPTIMISM

Caracteristică a acelor personaje literare care au încredere în viitor și tind spre a vedea latura bună a lucrurilor, dincolo de greutăți. Un astfel de personaj este *optimist*, în contrast cu cel *pesimist*, lipsit de încredere, care vede doar latura tristă a lucrurilor. Optimismul este o trăsătură fundamentală a poporului român și expresia literară directă este felul în care se încheie basmele populare: cu victoria binelui asupra răului.

ORAL, ORALITATE

Caracteristică a unei informații care se transmite verbal, prin viu grai, spre deosebire de ceea ce se transmite prin scris. Una din trăsăturile specifice ale literaturii populare, care a fost creată și transmisă din generație în generație prin viu grai. *Oralitatea* este caracteristica unei opere literare sau a stilului unui scriitor care constă în folosirea în scris a unor fenomene specifice limbii vorbite. În scrierile lui Creangă întâlnim asemenea expresii care arată că scriitorul se adresează cititorului, căruia îi "spune" el, autorul, povestea: "Hai mai bine despre copilărie să discutăm..." "Căci nu vă pară șagă..." "În sfârși, ca să nu-mi uit vorba..." Marele nostru povestitor a putut prelua acest procedeu din literatura populară: "Ascultați acum și vă minunați, boieri dumneavoastră, de pățania bietului Greuceanu" "...eram și eu de față la acele întâmplări, pe care le povestesc acum celor ce mă ascultă" (*Pasărea măiastră*).

Scanned with OKEN Scanner

P

PASTEL

Operă lirică în versuri care constă în descrierea unui colț din natură. Poetul își exprimă emoțiile pe care le trăiește în fața frumuseților naturii, emoții pe care le transmite cititorilor folosind în descriere un mare număr de figuri de stil. Creatorul pastelului în literatura română este V.Alecsandri, în urma căruia au mai scris pasteluri G.Coșbuc, Duiliu Zamfirescu, Șt.O.Iosif, Dimitrie Anghel, Octavian Goga, Ion Pillat ș.a. Într-o operă literară epică putem întâlni elemente de pastel, pentru descrierea cadrului natural, fără a considera că respectiva creație este un pastel. Ex: poemul *Călin (File din poveste)* de M.Eminescu are asemenea elemente de pastel la începutul părților I, VII, VIII, iar partea a IV-a a poemului *Luceafărul* începe cu un pastel fantastic.

PERSONAJ LITERAR

Element foarte important într-o operă epică sau în piesele de teatru, ființă vie, concretă, om sau întruchipări personificate ale omului care acționează într-o creație literară. În realizarea unui personaj, scriitorul se inspiră din realitate, din viața de ieri și de astăzi și creează un individ cu un nume, cu o existență proprie, cu un trecut și un prezent al lui, căruia i se face un portret fizic și moral, după care elevul poate realiza o caracterizare. Dacă punctul de plecare este o persoană adevărată, cunoscută, spunem că e un personaj *real*. Dacă e un produs al fanteziei autorului, care sintetizează niște informații, putem afirma că e un personaj *imaginar* (Ex: Călin, Agripina, Tudor Șoimaru). Personajul este *pitoresc* (deosebit, interesant, având ceva ciudat în el) când comportarea lui are ceva aparte, neobișnuit în raport cu alte personaje (Ex:sergentul Ionescu din *O oră din august* de M.Preda). Este *reprezentativ* sau *simbolic* dacă sintetizează dorințele și faptele unui popor (Mircea din *Scrisoarea III* de M.Eminescu, Dan, eroul lui Vasile Alecsandri) sau ale unei colectivități mai restrânse (Tudor Șoimaru). După importanța

Scanned with OKEN Scanner

pe care o are în operă, distingem personaj *principal*, prezent în toate sau aproape toate momentele acţiunii (Ex: moş Miron, Fănuţă, Dan, Vlaicu), personaj *secundar*, pe care îl întâlnim doar în unele momente ale actiunii (Ex:Sobieski, Ursan, copiii din *La Vulturi!* de Gala Galaction, caporalul Ana ş.a), personaj *episodic*, cu o apariţie scurtă în operă (Ex: primarul în *Darul lui moş Miron* de I.Agârbiceanu, corbul din *Greuceanu*, mama lui Fănuţă, colonelul Caragea în *O oră din august* de M.Preda etc.), poate fi personaj *absent*, dar despe care se vorbeşte în operă (Ex: Păun Ozun în *La Vulturi!* de Gala Galaction, Nechifor Lipan în *Baltagul* de M.Sadoveanu). Dupa structura lor personajele sunt *individuale* (toate citate mai sus) sau *colective* (plăieşii din *Sobieski şi românii* de C. Negruzzi, locuitorii de la munte în *La Vulturi!* de G.Galaction, tunarii lui Marin Preda ş.a).

PERSONIFICARE

Procedeu artistic prin care se atribuie animalelor, păsărilor, lucrurilor sau elementelor naturii însuşiri şi manifestări specifice omului, persoanelor: să gândească, să înţeleagă, să vorbească şi să îndeplinească o cerinţă a omului. Se întâlneşte mult în poezia lirică, în basm, în fabule, în balade. Ex: corbul în balada populară *Novac şi corbul*, calul din balada populară *Toma Alimoş*, miorița din balada cu acelaşi nume, personajele din fabulele lui Gr. Alexandrescu.

PICIOR METRIC

Grupare de două sau trei silabe dintr-un vers în care una este accentuată, iar celelalte neaccentuate. În funcţie de numărul silabelor şi locul celor accentuate, piciorul metric este numit *troheu* (_/ _), *iamb* (_ _/), amândouă fiind picioare metrice bisilabice, iar *amfibrahul* este un picior metric trisilabic cu accentul pe silaba din mijloc (_ _/ _). În funcţie de natura picioarelor metrice se stabileşte şi ritmul versului (vezi **RITM**).

Scanned with OKEN Scanner

PIESĂ DE TEATRU

Operă literară scrisă sub formă de dialog, cu scopul de a fi prezentată pe scenă, de către actori, sub îndrumarea unui regizor. Operă dramatică, ce aparține genului literar dramatic. Principalele tipuri de piese de teatru: comedia, drama, tragedia.

PLAGIAT

Copiat, furat, luat de undeva, fără a avea consimțământul autorului. Un text *plagiat* este o copie făcută după un autor, fără să se recunoască sursa de unde provine informația. *Plagiatul* este un furt literar, când un scriitor (lipsit de valoare) urmează prea aproape un model renumit. Să nu se confunde cu noțiunile concrete de informare sau documentare. Există situații când în compuneri elevii sunt acuzați de *plagierea* cuiva. Ca să se evite asemenea învinuiri, trebuie să fie repetate regulile de citare corectă a surselor de informare. Vezi **BIBLIOGRAFIE; CITAT.**

PLANURI ALE NARAȚIUNII

Într-o operă epică amplă (roman), acțiunea cunoaşte mai multe întâmplări care se grupează pentru că au conținut apropiat şi continuă. Aceste grupări sau distribuții de fapte duc la organizarea acțiunii pe planuri paralele. Uneori se pot numi conflicte, când acțiunile conțin ciocniri între personaje. Ex: în romanul *Neamul Şoimăreştilor* de M.Sadoveanu avem trei planuri paralele: cel politic - al luptelor pentru tron; cel social - lupta dintre țărani şi boieri, pentru pământ; cel erotic (de dragoste) - iubirea dintre Tudor şi Magda.

PLAN DE IDEI

O formă pregătitoare a rezumatului unei opere literare, care se efectuează în clasă, sub îndrumarea profesorului, sau ca activitate pentru acasă. Vezi **IDEI.**

POEM

Operă literară epică în versuri, de întindere mai mare decât balada, cu mai multe episoade, cu personaje numeroase şi

Scanned with OKEN Scanner

acţiune mai complicată. Având în centrul lui mai ales personalităţi istorice reale sau eroi imaginari cu valoare de simbol, poemul are de cele mai multe ori o ţinută solemnă, atitudine ce rezultă şi din utilizarea unui vers amplu de 14 - 16 silabe. Este împărţit în mai multe părţi. Ex. de poeme: *Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri, *Călin (File din poveste)* de M.Eminescu.

POETICĂ

Este teoria generală a poeziei, adică a regulilor pe care le respectă creatorul de poezie. Treptat, sensul termenului s-a lărgit, înţelegând acum prin poetică regulile privitoare la arta literară. Se poate referi la un scriitor sau la o epocă literară. Unele reguli despre specificul muncii de creaţie poetică, despre misiunea poetului şi a poeziei, despre cerinţele unei bune poezii au fost exprimate de poeţii noştri în creaţii numite *arte poetice*. Ex: *Criticilor mei* de M.Eminescu, *Poetul* de G.Coşbuc, *Rugăciune* de O.Goga, *Testament* de T.Arghezi, *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* de Lucian Blaga ş.a.

PORTRET

Descriere a trăsăturilor fizice sau morale pe care le are un personaj, după care se poate face o compunere cu acest subiect. Poate fi realizat în versuri sau în proză, este un *portret fizic* (dacă pune accent pe înfăţişare) sau *moral* (când se opreşte asupra trăsăturilor sufleteşti) ori să le îmbine pe amândouă.

POVESTIRE

Istorisire, naraţiune. Operă literară epică în proză, apropiată ca întindere de nuvelă, cu care se confundă adeseori, dar faţă de care se delimitează: are o structură mai puţin sigură; presupune existenţa unui povestitor, care poate participa sau asista doar la evenimente; pretinde respectarea unor obiceiuri şi crearea admosferei potrivite istorisirilor; are un caracter oral. Au scris povestiri: Ion Creangă, I.L.Caragiale, M.Sadoveanu, V.Voiculescu, Ştefan Brănulescu ş.a. O povestire "în ramă" (cu întroducerea povestirii în povestire) este *O oră din august* de M.Preda, în timp ce volumul *Hanu-*

Scanned with OKEN Scanner

Ancuței de M.Sadoveanu rămâne în literatura română modelul ciclului de povestiri, în care se regăsesc toate caracteristicile menționate mai sus (și altele!) ale acestei opere epice.

PROFET, PROFETIC

Prezicător, prevestitor, persoană care are darul de a prevesti viitorul. Poetul O.Goga este un profet în poeziile sale pe teme patriotice, pentru că prevestește o viitoare ridicare la luptă, iar limbajul folosit în acest caz este *profetic*, deoarece anunță o "dreaptă sărbătoare", pe care poporul român o așteaptă de multă vreme.

PROLOG

Partea pregătitoare a unei opere literare, un fel de introducere, în baladele populare având rostul de a pregăti auditoriul. Ex: "Foicică mărăcine/ Ascultați boieri la mine/ Să vă spui pe Corbea bine!" (*Corbea*). Prin extinderea sensului, orice introducere sau prefață este un prolog.

PROTAGONIST

Actor principal, erou, interpret deosebit de important și valoros într-o creație artistică. Într-o operă literară, poate fi personajul principal sau cel mai împortant purtător al unei idei.

PROVERB

Creație literară populară de maximă concentrare, cu o exprimare concentrată și sugestivă, într-un limbaj metaforic sau alegoric, care sintetizează experiență de viață a poporului în legătură cu o problemă a existenței. Au fost culese și folosite de unii scriitori în operele lor (Anton Pann, Al.Odobescu, Ion Creangă), punând bazele viitoarelor maxime (vezi MAXIMĂ) sau limbajului sentențios. Proverbul transmite un îndemn, o învățătură, nu de puține ori cu o nuanță satirică. Ex: După război, mulți viteji se arată; Cine culege trandafiri trebuie să se înțepe; Nu lăsa pe mâine ce poți face azi.

Scanned with OKEN Scanner

PROVERBIALĂ

Vestită, foarte cunoscută; afirmație sau atitudine care are caracter de proverb, despre care s-a dus vestea.

PROVIDENȚĂ

Dumnezeu, dumnezeire,pronie cerească, salvare,scăpare. Persoană care contribuie la salvarea cuiva sau la instaurarea fericirii într-o anumită colectivitate. Comportarea unui asemenea personaj literar este *providențială*, un gest de acest fel este numit *providențial*. Ex: intervenția lui Tudor Șoimaru și Simion Bârnovă în ajutorul lui Cantemir-Bei este providențială; în basmele populare, Prâslea sau Făt-Frumos salvează fete de împărat dintr-o lume ciudată.

PROZAIC

Comun, obișnuit, banal. Este trăsătura unui scriitor lipsit de valoare, de inspirație, de procedee artistice, iar creația lui este considerată *prozaică*. Prozaică poate fi apreciată și existența obișnuită a unui personaj, spre deosebire de alta - spectaculoasă.

PROZODIE

Vezi **VERSIFICAȚIE**

PUNCT CULMINANT

Momentul cel mai încordat al acțiunii într-o operă epică sau dramatică, spre care se îndreaptă toate firele sau conflictele subiectului. De obicei este stabilit de scriitor aproape de finalul operei, deoarece, după acest moment, intensitatea conflictului scade brusc spre deznodământ.

Scanned with OKEN Scanner

R

RAPSOD

În literatura populară este un creator, de data aceasta nu anonim, ci cunoscut, al unor poeme ample sau interpret al baladelor populare, într-un cadru specific serbărilor populare. În anumite zone folclorice, aceşti rapsozi se bucură de o faimă deosebită. Pentru literatura cultă, termenul este aproape sinonim cu acela de poet. Astfel, într-o conferinţă de radio, Horia Oprescu l-a numit pe Mihail Sadoveanu *rapsodul prozei noastre*, adică poet în proză, ceea ce subliniază valoarea artistică a operei marelui scriitor.

RAPSODIE

Termenul este preluat din muzică, unde se foloseşte pentru a denumi o bucată muzicală cu o compoziţie liberă, inspirată din folclor. În literatură denumeşte o operă literară în versuri, cu o structură mai liberă, amestec de peisaje narative şi fragmente lirice, din care nu lipsesc momentele vesele. Poezii cu acest titlu a scris George Topârceanu: *Rapsodii de primăvară*, *Rapsodii de vară*, *Rapsodii de toamnă*.

REAL, REALITATE

Ceea ce există cu adevărat, denumind noţiunile care înconjoară existenţa noastră, noţiuni pe care le putem percepe cu ajutorul simţurilor (le vedem, le auzim, le pipăim); se deosebeşte de imaginar, care se referă la fapte şi personaje existente doar în închipuirea noastră. Este o *realitate exterioare*, alături de care putem vorbi despre o *realitate interioară*, sufletească. Realist este considerat un scriitor ce respectă principiile *realismului*, curent literar în care scriitorii se inspiră din realitate şi respectă datele esenţiale oferite de existenţa adevărată.

(A) REDACTA O COMPUNERE

Vezi **(A) ELABORA O COMPUNERE**

Scanned with OKEN Scanner

REGIONALISME

Cuvinte care se întrebuinţează numai într-o regiune a ţării. Se întâlnesc în acele opere literare în care, scriitorii înfăţişează aspecte din viaţa unor oameni specifici acelei regiuni. Cu ajutorul regionalismelor se realizează culoarea locală, adică felul de a trăi şi a gândi exprimat într-un limbaj caracteristic. Au folosit regionalisme: Ion Agârbiceanu, Ion Creangă, M.Sadoveanu ş.a.

REGIZOR

Specialist care îndrumă activitatea actorilor de a pune în scenă o piesă de teatru. El *regizează* un spectacol de teatru în funcţie de părerea pe care o are despre textul de la care porneşte şi conduce întreaga activitate, numită de montare a spectacolului.

(A) RELATA

A povesti, a expune, a istorisi, a prezenta cu amănunte conţinutul unei opere literare, iar rezultatul acestei acţiuni se numeşte *relatare*.

(A) RELIEFA

Vezi **(A) DA RELIEF UNUI CUVÂNT**

REPETIŢIE

Figură de stil care constă în folosirea de mai multe ori a unui cuvânt sau a unei expresii, pentru a întări o idee sau a insista asupra unei impresii pe care scriitorul doreşte să o producă. Se întâlneşte mai ales în poezie, dar şi în proză (mai rar), în literatura populară sau în cea cultă. Ex: "Acolo am intrat în freamătul de copii...; acolo era un păr...; acolo era curtea unde înălţam iarna uriaşi de zăpadă..." (*Domnu Trandafir* de M.Sadoveanu). "Cine-i tănăr şi voinic/ Iese noaptea la colnic/... Cine-i tânăr şi viteaz/ Bujor poartă pe obraz..." - *Voinicul*). O repetiţie de tip special este *anafora*, adică repetare unuia sau a mai multor cuvinte la începutul mai multor versuri, al mai multor fraze succesive. Ex: în poezia *Limba noastră* de Alexe Mateevici, primele strofe încep cu

Scanned with OKEN Scanner

expresia "limba noastră".

REPORTAJ

Articol din ziar sau revistă pe care cu greutate îl putem considera operă epică sau lirică, unii specialişti îl resping, alţii văd în el o creaţie literară aflată la limita dintre document şi literatură beletristică. Se deosebeşte de alte specii epice în proză pentru că punctul de plecare al autorului (ziarist) şi care este realitarea exterioară cunoscută nu este modificată, ci prezentată ca într-o fotografie color, în care culorile alese de ziarist sunt imaginile artistice pe care le întrebuinţează. Creatorul reportajului literar la noi este considerat Geo Bogza (Ex: *Rarăul*). Se apropie ca formă de realizare şi structură sau finalitate de însemnările de călătorie. Au mai scris reportaje: Eugen Barbu, Camil Petrescu, Titus Popovici, Romulus Rusan ş.a.

(A) REPRODUCE UN TEXT, O IDEE

A repeta ideea sau textul, respectând elementele esenţiale. A memora unele versuri, la cerere, care se încadrează într-o anumită temă, ceea ce înseamnă că operaţiune pretinde şi selecţie.

RETORICĂ

Artă a dezvoltării oratoriei, care presupune utilizarea unor procedee (vezi: ORAL) mult mai pretenţioase însă decât o simplă operă cu caracter oral. *Retorul* este un bun orator (vorbitor), iar stilul unui scriitor devine *retoric* dacă utilizează procedee specifice oratoriei: antiteza, comparaţia, exclamaţia, interogaţia, gradaţia. Retoric este stilul utilizat în amplele monologuri din piesele de teatru. Ex: monologurile din drama *Vlaicu Voda* de Al.Davila.

RIMĂ

Noţiune care face parte din versificaţie şi constă în potrivirea silabelor finale începând cu ultima vocală accentuată. După succesiunea într-un catren, rima poate fi: *împerecheată*, *îmbrăţişată*, *încrucişată* sau *monorimă*. După locul căderii

Scanned with OKEN Scanner

accentului rima poate fi *masculină* dacă accentul cade pe ultima silabă (Ex: Acolo este țara méa/ Şi neamul meu cel românésc/ Acolo eu să mor aş vréa/ Acolo vreau eu să trăiésc" - *Țara mea* de I.Nenițescu) sau *feminină*, când accentul cade pe penultima silabă (Ex: *Scrisoarea III* de M.Eminescu; *Dan, căpitan de plai* de V.Alecsandri; *Noi* de Nichita Stănescu). În unele poezii rimele masculine alternează cu cele feminine. Ex: *Mama* de G.Coşbuc, *Luceafărul*, *Mai am un singur dor* de M.Eminescu. Când potrivirea silabelor în rimă nu este perfectă, procedeul rezultat se numeşte *asonanță* şi este folosit de poet pentru efectele lui muzicale, dând totodată impresia de exprimare uşoară, firească. Este destul de des întâlnită asonanța în poezia populară, dar se foloseşte şi în poezia cultă. Ex: "De-aceea poate-n libertate să lucească/ Deasupra noastră, universala boltă albastră" - (*Noi* de Nichita Stănescu). Foarte interesante şi variate rime au realizat M.Eminescu, G.Coşbuc, G.Topârceanu, T.Arghezi. Deoarece folosirea rimei îngrădeşte uneori libertatea de exprimare, în versificația modernă se renunță la folosirea rimei. Aşa se obține *versul alb* (fără rimă) sau *versul liber* (în care poetul îşi asumă o totală libertate în aplicarea tuturor regulilor de versificație). Versul alb, introdus la noi de Al.Macedonski, a fost folosit apoi de Ion Minulescu, Lucian Blaga, uneori de Tudor Arghezi, iar astăzi este des întrebuințat în poezia noastră.

RITM

Noțiune de versificație deosebit de importantă în poezie, denumită ca succesiunea regulată a silabelor accentuate şi neaccentuate dintr-un vers. Mai rar se foloseşte în proză. Oriunde este întâlnit, dă textului multă muzicalitate. După picioarele metrice pe care le are la bază se face o clasificare în *ritm bisilabic* (are la bază picior metric bisilabic) şi *ritm trisilabic* (cu picior metric format din trei silabe). Bisilabice sunt ritmurile *trohaic* (care are la bază troheul, potrivit mai ales în poeziile cu o desfăşurare grăbită a emoțiilor) şi *iambic* (care se bazează pe iamb, cu nota lui serioasă, gravă, folosit

Scanned with OKEN Scanner

în poezii cu conținut trist și cu o desfășurare mai lentă a stărilor sufletești). Trisilabice sunt ritmurile *dactilic*, *amfibrah* și *anapest*, în care accentul cade, în ordine, pe prima, a doua sau a treia silabă. Amfibrahul este potrivit poemelor cu caracter evocator, cu conținut narativ, legendar. Ex. de ritmuri:

"Fă-ră pa-loș nici pis-toa-le" (*Voinicul*)
/ _ / _ / _ _ / _ ritm trohaic

"A-co-lo es-te ța-ra mea"
_ / _ / _ / _ / ritm iambic
(*Țara mea* de Ioan Nenițescu)

"Pe vo-dă-l ză-reș-te că-la-re tre-când"
_ / _ _ / _ _ / _ _ / ritm amfibrah
(*Pașa Hassan* de George Coșbuc)

RITUAL

Ceremonial, obicei, rânduială. Termen din domeniul slujbelor religioase, care se referă la desfășurarea după reguli tradiționale a unui ceremonial. În operele literare, acolo unde sunt descrise momente importante din viața omului (nașterea, căsătoria, înmormântarea, ca în *Miorița* sau *Fefeleaga* de I. Agârbiceanu) sau muncile agricole de peste an (ca în *Plugușorul*) se vorbește de un ritual sau desfășurarea *ritualică* (după un anumit ritual) a acțiunilor.

ROMAN

Cea mai amplă operă epică în proză, mai amplă decât nuvela, deși unele nuvele de mare întindere sunt confundate cu romanele mai concentrate. Din amploare se desprind și celelalte trăsături prin care se deosebește de nuvelă: acțiunea este complexă, prezentată sub forma unor planuri paralele; intriga complicată; un mare număr de personaje; în structură pot fi recunoscute mai multe episoade, legate totuși de firele importante ale acțiunii; mai mult decât nuvela, poate realiza o imagine amănunțită a vieții social-politice a epocii. Dacă

Scanned with OKEN Scanner

respectă aceste trăsături, romanul este considerat *clasic* sau *tradițional* (având ca reprezentanți de seamă pe Liviu Rebreanu, M.Sadoveanu, G.Călinescu, Eugen Barbu sau Marin Preda), iar dacă Își asumă libertatea de a renunța la reguli şi-şi propune să introducă diferite inovații este condiderat *modern*, aşa cum au scris ori mai scriu Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu, Gib Mihăescu, Augustin Buzura, D.R.Popescu, Fănuş Neagu. Există şi alte clasificări ale romanului, care au în vedere conținutul: *social*, *istoric*, *științifico-fantastic*, *de aventuri*, *psihologic*, *polițist*, *de dragoste* etc.

RUSTIC

Țărănesc, rural, sătesc. Dacă un mediu prezentat într-o operă literară seamănă cu cele denumite mai sus, i se poate acorda atributul de rustic. Rustică, dar şi idilică, bucolică chiar, este scena de muncă din cea de a doua strofă a poeziei *Vara* de G.Coşbuc. Este antonimul lui urban, citadin, care se referă la aspecte specifice lumii oraşului.

S

SADIC

Crud, rău, criminal. Un personaj este sadic dacă îl chinuieşte pe altul din plăcerea de a-l vedea pe acesta suferind. *Sadismul* este, nu de puține ori, o pornire bolnăvicioasă a cuiva spre chinuri sau crime. Ex: Alexandru Lăpuşneanul din nuvela cu acelaşi nume de Costache Negruzzi.

(A) SATIRIZA

A critica, a ironiza,a râde de cineva într-o operă literară, pornind de la defectele pe care le are, de la comportarea în dezacord cu regulile impuse de societate. Atitudinea *satirică* a autorului poate avea în vedere, în acest caz, oameni

Scanned with OKEN Scanner

obişnuiţi (vezi cele mai multe schiţe ale lui Caragiale) sau aflaţi în fruntea societăţii (în comediile aceluiaşi autor); poate fi *indirectă* (Ex: fabulele lui Gr. Alexandrescu) sau *directă*, prin atacuri puternice la adresa unor duşmani (Ex: *Scrisoarea III* de M.Eminescu, partea a doua). O asemenea operă literară, care, în întregul ei, are o atitudine critică se numeşte *satiră*, iar autorul e un scriitor *satiric*. Alteori, găsim în unele opere doar fragmente cu caracter satiric. Ex: în *Amintiri din copilărie* de I.Creangă - fragmentele referitoare la comportarea unor preoţi sau la metodele învechite de predare a gramaticii; în *Toma Alimoş*, fragmentul în care sunt atacate defectele lui Manea.

(A) SAVURA

A se bucura, a se delecta cu ceva, dacă termenul este întrebuinţat mai ales în legătură cu alimentaţia. În literatură poate fi savurată o glumă a unui personaj, iar comportarea cuiva poate fi *savuroasă*, deci poate reprezenta un prilej de delectare, de bucurie. Pline de savoare ori savuroase ne apar, de obicei, dialogurile din comedii, dar şi cele din câteva opere epice, care cuprind şi fragmente cu caracter hazliu: discuţiile dintre personajele lui Creangă, replicile lui Fănuţă (*Prăvale-Baba* de I.Teodoreanu), ca şi cele ale sergentului Ionescu (*O oră din august* de M.Preda).

SCENĂ

Împărţire, parte a unui act dintr-o piesă de teatru, care are un conţinut închegat, asemenea unui fragment dintr-o operă epică. Este delimitată de intrarea sau ieşirea unui personaj, ori de schimbarea locului, a timpului acţiunii. Într-o operă epică, termenul se foloseşte cu înţelesul de întâmplare importantă în desfăşurarea acţiunii, care impresionează pe cititor. Ex: confruntarea dintre moş Miron şi primar (*Darul lui moş Miron* de I. Agârbiceanu); zidirea Anei (*Mănăstirea Argeşului*); lupta dintre Greuceanu şi zmeul cel mare (*Greuceanu*); discuţia aprinsă dintre cucoane şi conductor (*D-l Goe...* de I.L.Caragiale).

Scanned with OKEN Scanner

SCHIȚĂ

Operă literară în proză de dimensiuni mici, care înfățișează un singur episod din viața unui personaj sau a unor personaje, cu un număr redus de personaje și o acțiune unitară, simplă, lipsită de episoade laterale. Acțiunea este încordată pe întreaga durată, cu excepția expoziției și a deznodământului, încât putem afirma că punctul culminant se confundă cu desfășurarea acțiunii. Ca moduri de expunere, dialogul și narațiunea domină, descrierile sunt puține și extrem de scurte, ceea ce ușurează transpunerea lor pe scenă. Personajele sunt caracterizate prin acțiune și limbaj, foarte puțin prin portrete făcute de autor, deci domină caracterizarea indirectă. A fost creată în literatura română de I.L.Caragiale. Au mai scris schițe: Emil Gârleanu, Ion Agârbiceanu, Ion Băieșu, Fănuș Neagu ș.a. Când cineva *schițează* o compunere sau un portret fizic ori moral al unui personaj, înțelegem că stabilește planul lor, fixează ideile principale după care va fi dezvoltată (redactată) lucrarea.

SCRIITOR

Autor al unor opere literare, prozator (dacă scrie în proză), poet (autor de poezii), dramaturg (autor de piese de teatru, care se încadrează în dramaturgie). Prozatorul poate fi numit nuvelist (autor de nuvele), romancier (autor de romane) sau pur și simplu povestitor, termen prin care putem înțelege și autor de povești sau o persoană care știe să istorisească interesant o întâmplare. Uneori, munca de scriitor este pentru intelectuali a doua ocupație, dar, pentru o parte, este sursă de existență. Scriitorii sunt grupați în organizații locale ale scriitorilor (în marile orașe), iar pe plan național funcționează Uniunea Scriitorilor din România, asemănătoare ca formă de organizare cu ale altor oameni de artă și cultură (ziariști, artiști plastici, muzicologi etc.). Alături de scriitorii menționați, creatori de literatură beletristică, o categorie oarecum aparte o constituie cei care se ocupă cu cercetarea fenomenului literar: teoreticieni literari, critici literari, istorici literari, ale căror domenii de cercetare sunt conținute în numele ocupației. De foarte multe ori aceste domenii se

Scanned with OKEN Scanner

împletesc, rareori se poate spune că cineva, de valoare, este numai teoretician, critic sau istoric literar. Ex: Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, George Călinescu, Eugen Simion, Dumitru Micu, Ion Vlad, Mircea Zaciu, Al. Piru ş.a.

(A) SCOATE ÎN RELIEF

A sublinia, a accentua o idee, o trăsătură a unui personaj, un anumit aspect artistic, prin diverse procedee grafice: sublinierea cuvântului sau a expresiei, deplasarea cuvântului sau izolarea lui (dacă e folosit în versuri), punerea între paranteze orizontale (- -), scrierea cu iniţială majusculă sau cu majuscule etc. Vezi **(A) DA RELIEF unui CUVÂNT**

(A) SELECTA FRAGMENTE SAU EXPRESII

A alege, a selecţiona după un anumit criteriu fragmente cu o deosebită valoare descriptivă dintr-un roman, expresii artistice interesante, prin care poetul sugerează impresia de mişcare (în poezia *Paşa Hassan* de G.Coşbuc) sau diferite modalităţi de exprimare a superlativului adjectivelor în *Singur* de C.Hogaş (sită imensă, foc mistuitor, amiază ucigător de arzătoare, descărcările zguduitoare) ori cuvinte care sugerează o anumită mişcare, stare. Ex: în acecaşi lectură, cuvinte şi expresii care exprimă starea de linişte: linişte netulburată, nici un vânt, nici o pată de nor... atâta era de fragedă, atât era de virginală...

SEMNIFICAŢIA unor versuri

Înţelesul unor versuri. Vezi **INTERPRETAREA unor versuri, EXPLICAREA unor versuri, COMENTAREA înţelesului unui text**

SENSUL UNUI CUVÂNT

Înţelesul unui cuvânt, care poate fi diferit dacă un cuvânt este luat izolat sau în context. (vezi **CONTEXT**). Fiecare cuvânt are un *sens propriu*, adică un înţeles obişnuit (Ex: *acord* înseamnă o înţelegere sau o învoială între două sau mai multe părţi, într-o anumită persoană). Acesta este *sensul de*

Scanned with OKEN Scanner

bază al cuvântului, adică cel mai important înțeles, alături de care cuvântul poate avea unul sau mai multe *sensuri secundare* (Ex: acord poate însemna în gramatică o potrivire între anumite părți de vorbire sau de propoziție, dar poate avea și înțelesul muzical de sonoritate rezultată din reunirea a cel puțin trei sunete, formând o armonie). Unele cuvinte pot fi folosite cu *sens figurat*, deci cu un nou înțeles diferit de cel obișnuit, care le dă cuvintelor mai multă expresivitate, prin asemănări sau apropieri cu alte cuvinte. (Ex: în versurile lui M.Eminescu "*Va geme* de patemi /Al mării *aspru cânt*" se folosesc trei cuvinte cu sens figurat, cele subliniate, prin care înțelegem agitația valurilor mării asemenea unui zbucuim omenesc, poetul utilizând aici personificarea, epitetul, metafora). Cu ajutorul sensului figurat al cuvintelor se realizează figurile de stil. Vezi **FIGURĂ DE STIL**

SENTIMENT TONIC

Stare sufletească întăritoare, care influențează pozitiv comportarea unui personaj. Ex: asupra lui Tudor Șoimaru, personaj principal în romanul *Neamul Șoimăreștilor* de M. Sadoveanu, o influență însemnată a avut sentimentul tonic al respectului față de înaintașii săi.

SENTINȚĂ, SENTENȚIOS

Maximă, cugetare, aforism (Vezi explicațiile termenilor respectivi) care exprimă într-o formă concentrată o concluzie la care a ajuns cineva pe baza experienței de viață. Stilul unui scriitor care folosește asemenea expresii este *sentențios*, iar exprimarea unui personaj este *sentențioasă*, dacă folosește expresii cu caracter de sentință. Ex: monologul lui Dan în ultima parte a poemului *Dan, căpitan de plai* de V. Alecsandri, cuvintele lui Mircea din *Scrisoarea III* de M.Eminescu.

SERVILISM

Atitudine slugarnică, lingușitoare, supusă a unui artist față de un mare model pe care îl imită sau a unui personaj față de altul, de obicei a unuia sărac și slab față de cel bogat și

Scanned with OKEN Scanner

puternic. Servilismul este criticat în fabulele lui Gr.Alexandrescu şi în comediile lui I.L.Caragiale.

SIMBOL, SIMBOLIC

Semn, obiect sau imagine care, prin expresivitatea lui, este folosit cu sens figurat în literatură, pentru ca exprimarea concentrată să poată fi explicată de către cititor. Ex: drapelul e simbolul patriei, porumbelul alb e simbolul păcii, culorile simbolizează diferite stări sufleteşti, crucea e simbolul credinţei, în fabule vulpea simbolizează viclenia, iepurele - frica, boul - prostia şi îngâmfarea, leul - tirania, dulăul - demagogia ş.a. Termenul este folosit în matematică, în fizică şi în chimie. Simbolul artistic folosit în operele literare are la bază capacitatea sugestivă a unor cuvinte. Despre un personaj care reprezintă caracteristicile unei colectivităţi se spune că este *simbolic*, dacă prin el înţelegem trăsăturile celor pe care îi reprezintă. Astfel, Mircea în *Scrisoarea III* de M.Eminescu este simbolul domnului patriot, care luptă pentru neatârnare, după cum Fefeleaga de I.Agârbiceanu simbolizează lupta femeii de la munte cu greutăţile vieţii. Termenul va fi folosit în liceu la studierea unui curent literar numit simbolism.

(A) SINTETIZA IDEILE

A aduna ideile şi a le ordona, apoi lega într-o compunere. *Lucrare de sinteză* este o compunere cu un subiect mai vast, care adună, ordonează după un plan şi apoi leagă aceste idei, dezvoltându-le şi argumentându-le cu exemple, cu citate din operele la care se referă lucrarea. Compunerea respectivă trebuie să extragă din operele literare doar ceea ce se încadrează în tema dată, nu să adune, să îngrămădească tot ceea ce se cunoaşte despre aceste creaţii.

STIL, STILISTICĂ

Termen folosit în toate artele, denumind totalitatea particularităţilor specifice unui artist, unei opere. În literatură stilul înseamnă totalitatea particularităţilor fonetice, morfologice, sintactice, a procedeelor folosite de un scriitor sau de un grup de scriitori. Alături de stilul literaturii

Scanned with OKEN Scanner

artistice, exista un stil ştiinţific, apoi alte forme sunt stilul publicistic, stilul administrativ. Fiecare dintre acestea trebuie să respecte *calităţile generale* (claritate, precizie, proprietate, corectitudine) şi *calităţile particulare* (naturaleţe, demnitate, fineţe, armonie). Având în vedere particularităţile care îl definesc, stilul stabileşte originalitatea limbii unui scriitor. Astfel, putem vorbi despre stilul lui I.Creangă diferit de cel al lui Geo Bogza, despre stilul lui G.Coşbuc diferit de cel al lui T.Arghezi. Din punct de vedere ştiinţific, cu studiul tuturor noţiunilor legate de stil se ocupă *stilistica*, ramură a lingvisticii, disciplină care studiază figurile de stil, noţiunile de prozodie, dar şi toate celelalte aspecte ale limbii, care au o anumită funcţie în definirea stilului. Din acest punct de vedere exista unele zone comune cu morfologia, sintaxa, lexicologia, semantica, fonetica. Întemeietorul stilisticii moderne la noi este considerat Tudor Vianu.

STROFĂ

Grupare de versuri cu un conţinut unitar, legătura între acestea fiind stabilită şi cu ajutorul rimei. Mai des se foloseşte strofa din patru versuri, numită *catren*. Alte tipuri de strofe: *distih* - strofă formată din două versuri; *terţină* sau *terţet* - strofă formată din trei versuri. Cele mai variate strofe din literatura română le-a realizat G.Coşbuc. În unele poezii populare şi în poeziile moderne se renunţă la această împărţire sau întâlnim situaţii când numărul versurilor dintr-o strofă este variabil.

STRUCTURĂ

Modul cum sunt organizate elementele componente ale operei literare (temă, motiv, subiect, conflict, moduri de expunere, compoziţie, personaj, figuri de stil, elemente de prozodie), între care există relaţii de reciprocitate. Din necesităţi didactice, pentru a uşura studierea lor, elementele alcătuitoare ale structurii operei literare se grupează în conţinut şi formă artistică. Cercetarea structurii se face diferit la o poezie sau o operă în proză, pentru o operă lirică, epică

Scanned with OKEN Scanner

sau dramatică, fiecare dintre acestea respectând unele reguli specifice.

SUAV

Fin, gingaş, delicat. Termen care defineşte o trăsătură a unui personaj literar, de obicei feminin. Poetul D.Bolintineanu foloseşte cuvântul în acest scop, căci tânăra domniţă este "dulce şi suavă ca o garofiţă" (*Muma lui Ştefan cel Mare*). Suave, deci, pot fi şi florile, suavă poate fi şi o parte a naturii într-un anumit moment al zilei.

SUBIECTUL OPEREI LITERARE

Totalitatea întâmplărilor dintr-o operă epică sau piesă de teatru. Existenţa unui subiect (povestire, fabulaţie) care poate fi povestit este un criteriu de deosebire între opera literară epică şi cea lirică. În opera lirică, subiectul este înlocuit de conţinutul de idei şi sentimente. Prezentarea faptelor se face gradat, după câteva etape, numite momentele subiectului operei literare: *expoziţia*, *intriga*, *desfăşurarea acţiunii*, *punctul culminant*, *deznodământul* (Vezi: explicarea separată a fiecărui termen).

(A) SUGERA, SUGESTIV

A face să se nască în mintea cuiva o idee, un sentiment, o părere, o imagine, pe baza unei apropieri care se poate observa între sensul cuvântului ce sugerează şi noţiunea sugerată. Un cuvânt care sugerează devine *sugestiv*, la fel cum poate deveni şi un anumit gest. Acţiunea de a sugera şi *sugestia* (rezultatul acţiunii) au ca punct de plecare expresivitatea unui cuvânt devenit procedeu artistic. Sugestia se poate realiza (ca şi simbolul) prin diferite simţuri: auz, pipăit, miros, văz, etc. Ex: în ultima parte a poemului *Dan, căpitan de plai* de V. Alecsandri, folosirea repetată a cuvântului *alb* ca epitet sau simplu atribut sugerează puritatea morală a eroului şi aspiraţia spre păstrarea neîntinată a acestei calităţi şi după moarte. Figurile de stil se realizează pe baza capacităţii sugestive a cuvintelor şi expresiilor.

Scanned with OKEN Scanner

T

TABLOU

Cuvânt folosit în pictură. de unde a fost preluat pentru a denumi o descriere în versuri sau în proză, cu caracter unitar, trăsătură ce rezultă din zugrăvirea a ceea ce a observat autorul dintr-o singură privire: o parte a naturii. într-o durată limitată de timp. Ex: descrierea furtunii în *Singur* de C.Hogaş, descrierea pădurii de argint în *Călin (File din poveste)* de M.Eminescu, descrierea nopţii pe Rarău în reportajul *Rarăul* de Geo Bogza. Termenul mai poate avea înţelesul de scenă din viaţa socială, politică, economică, într-o exprimare ce se referă la diferitele aspecte prezentate de un scriitor în opera sa. În teatru, denumeşte o împărţire a unui act, care marchează schimbarea decorului, trecerea timpului, apariţia sau dispariţia de pe scenă a unui personaj. Este o împărţire mai rar folosită; noi o găsim în piesele lui Camil Petrescu.

TALENT

Aptitudine, dotare, capacitate, chemare, înzestrare, vocaţie. Înclinare înnăscută pe care cineva o are sau o dobândeşte într-un anumit domeniu. Este o condiţie obligatorie pe care cel ce doreşte să devină scriitor trebuie să o îndeplinească, la care se mai adaugă efortul creator. După o definiţie celebră, talentul înseamnă 1% inspiraţie şi 99% transpiraţie, ceea ce subliniază importanţa acordată muncii în procesul de creaţie.

TEMPERAMENT

Caracter, fire, elan, avânt, nerv, energie vitală, vitalitate. Ansamblul trăsăturilor unui individ referitoare la funcţiile organismului viu şi la comportamentul nervos, care determină diferenţieri sufleteşti între persoane. Despre un personaj literar se spune că este plin de temperament sau *temperamental* când comportamentul lui corespunde sinonimelor de mai sus, mai ales dacă este plin de viaţă, de energie.

Scanned with OKEN Scanner

TENSIUNE PSIHOLOGICĂ

Expresie literară rezultată din îmbinarea primului termen din domeniul tehnicii, cu cel de al doilea preluat dintr-o ştiinţă care analizează stările sufleteşti. În operele literare epice sau în piesele de teatru se referă la încordarea, zbuciumul sufletesc ce domină acţiunea, ajungând la cel mai înalt grad al frământărilor sau al ciocnirilor de interese (care produc frământări) numit punctul culminant.

TERMENI LITERARI

Cuvinte folosite mai puţin în limbajul obişnuit şi mai mult în discuţiile purtate asupra unor probleme legate de literatură: procesul de creaţie literară, interpretarea operei literare, raportul dintre literatură şi alte arte etc. Toate cuvintele explicate în acest dicţionar sunt termeni literari.

TERMENI POETICI

Cuvinte folosite pentru a explica noţiunile de poetică a textului literar, adică arta poeziei (în sens restrâns) sau arta oricărei opere literare (în sens larg). Ex: figurile de stil, noţiunile de versificaţie, aspecte referitoare la structura operei literare. Se poate observa că sfera termenilor poetici este mai restrânsă decât cea a termenilor literari.

TERŢET, TERŢINĂ

Strofă formată din trei versuri, aşa cum au compus G.Coşbuc sau Şt.O.Iosif. Ex: "Văzui prin văi al verii dulce vânt, / Ştrengar frumos cum toţi pribegii sunt / Târa mantaua-n urmă-i pe pământ" (G.Coşbuc - *Ştrengarul văilor*). Denumirea de terţină se foloseşte şi pentru o poezie care în întregime este formată din asemenea versuri.

TIRADĂ

Discurs, cuvântare. Monolog dezvoltat al unui personaj într-o piesă de teatru, caracterizat prin înflăcărarea cu care sunt rostite cuvintele. Cele mai expresive sunt tiradele rostite sub formă de versuri, în care entuziasmul rezultat din sensul

Scanned with OKEN Scanner

cuvintelor este dublat de melodicitatea dată de caracteristicile versificației. Ex: monologul chinurilor rostit de Vlaicu în drama *Vlaicu-Vodă* (actul V, scena 8) de Al.Davila.

TONUL FAMILIAR AL AUTORULUI

Inflexiune (adică modificare) a vocii în timpul vorbirii, dacă autorul își prezintă oral opera. Într-o operă scrisă, înseamnă atmosfera specifică a acesteia, apropierea sufletească cu care autorul povestește sau se adresează cititorului, stabilind parcă o legătură între scriitor și cititor. Este o caracteristică ce poate fi folosită în cazul marilor noștri povestitori, mai ales în acele pagini literare care au un conținut moralizator (Creangă, Sadoveanu, Slavici ș.a.).

TONIC

Vezi **SENTIMENT TONIC**

TRADIȚIE

Datină, obicei. Totalitatea concepțiilor, credințelor, obiceiurilor pe care le are o colectivitate mai restrânsă (sat, grupuri de comune legate geografic, regiuni) sau mai întinsă, la nivel național, care se transmit din generație în generație, prin viu grai. *Tradiționale* sunt considerate personaje literare, subiecte, aspecte legate de realizarea artistică preluate din folclorul literar și transmise până astăzi în literatura cultă. Un scriitor este *tradițional* când tratează teme și subiecte de largă răspândire la înaintași, *tradiționalist* dacă exagerează în această direcție, *modern*, când aduce noutăți în operele sale, care țin pasul cu inovațiile tematice și artistice.

TRAGEDIE

Piesă de teatru cu un conținut trist, care trezește atitudinea de compătimire din partea spectatorilor față de destinul personajelor. Sfârșitul este tragic, aducând moartea personajului principal. S-a născut încă din antichitate, a cunoscut dezvoltarea la scriitorii francezi, englezi, americani: la noi există încercări nereușite, dar elemente tragice întâlnim

Scanned with OKEN Scanner

în creaţia multor autori de drame: Camil Petrescu, Lucian Blaga, G.M.Zamfirescu, Mihail Şorbul ş.a. Prin extinderea sensului, orice nenorocire, dezastru, suferinţă din viaţa unui personaj devine tragedie, iar sfârşitul trist al personajului devine *tragic*. Putem astfel vorbi despre tragica viaţă a Fefeleagăi sau a Agripinei, despre momentele tragice ale vieţii acestora, despre sfârşitul tragic al puiului de prepeliţă (din lectura lui I.Al. Brătescu-Voineşti) sau despre existenţa tragică a lui Niculăieş, "omul năcăjit" al lui M.Sadoveanu.

TRĂSĂTURI

Aspecte, caracteristici importante ale unei epoci, opere literare, activităţi sau ale unui personaj literar. Se numesc trăsături *fizice* când se referă la înfăţişarea exterioară, descrierea lor conducând la realizarea unui portret fizic, trăsături *morale*, când se referă la viaţa sufletească şi intelectuală, din care poate rezulta un portret moral. Ex. de trăsături morale: bunătate, răutate, isteţime, viclenie, demnitate, dragoste, admiraţie, invidie ş.a. În basme, personajele au trăsături *supranaturale*, adică depăşesc puterea naturală, obişnuită, sunt înzestrate cu puteri supranaturale: păsările şi animalele înţeleg graiul omenesc şi vorbesc, zboară sau fug ca vântul şi ca gândul, iar puterea oamenilor este extraordinară.

TRISILABIC

Ritm al versurilor care are la bază un picior metric de trei silabe. Vezi: **PICIOR METRIC, RITM.**

TROHEU

Picior metric format din două silabe, prima accentuată, a doua neaccentuată, de unde şi denumirea ritmului: *trohaic* sau coborâtor. Se foloseşte mai mult în poezia populară. Datorită caracterului dinamic, troheul se întrebuinţează în acele doine, cântece, ode ori satire unde emoţiile şi sentimentele exprimate capătă o desfăşurare grăbită. Ex:

Scanned with OKEN Scanner

Lim-ba noas-tră-i gra-iul pâi-nii
/ — — / — — / — — / —

Când de vânt se miş-că va-ra
/ — — / — — / — — / —

(*Limba noastră* de Alexe Mateevici - odă)

U

(A) UMANIZA

A se apropia mai mult de oameni. Un scriitor umanizează natura, cu ajutorul personificărilor, când îi atribuie acesteia însuşiri omeneşti: înţelege graiul oamenilor, simte asemenea acestora, vorbeşte, se comportă ca nişte fiinţe umane. Întreaga natură este umanizată în *Rapsodii de toamnă* de G.Topârceanu sau în descrierea ospăţului gâzelor din *Călin (file din poveste)* de M.Eminescu.

UMOR

Veselie, glumă, haz. Înclinare spre glumă sub masca unei seriozităţi aparente. Scriitorul care tratează cu umor unele aspecte sociale se numeşte *umorist*, atitudinea lui este *umoristică*, dar nu trebuie să considerăm astfel de opere ca fiind uşoare, lipsite de valoare. Umorul este o atitudine întâlnită în creaţiile marilor scriitori români Creangă, Caragiale, Topârceanu, Coşbuc, însă accente umoristice întâlnim în mai multe opere literare. Există însemnate apropieri cu noţiunea de comic cu care nu se confundă, totuşi: comicul are accente satirice mai pronunţate, în timp ce umorul conţine şi o oarecare înţelegere faţă de situaţia prezentată.

Scanned with OKEN Scanner

V

VARIANTĂ

Versiune, altă formă, uşor schimbată, a unei opere literare, în raport cu cea considerată principală, de bază, care este mai cunoscută şi se studiază. Variantele sunt frecvente mai ales în creaţia populară, deoarece, prin modul cum sunt compuse şi transmise, pe cale orală, aceste opere literare permit modificări, neexistând, în timpurile vechi, forme scrise ale respectivelor creaţii, care să se răspândească. Astfel, *Mioriţa* cunoaşte peste o mie de variante. În literatura cultă, între variantele unei opere literare schimbările sunt mai mari şi ele depind de specificul procesului de creaţie artistică, de căutările autorului, în dorinţa de a găsi forma care să-i exprime cât mai fidel gândurile. Astfel, poezia *Mai am un singur dor* de M.Eminescu are patru variante. În liceu, elevii vor învăţa despre numeroasele variante ale altor opere literare: *Luceafărul* de M.Eminescu, *Ion* de L.Rebreanu, *Jocul ielelor* de Camil Petrescu ş.a.

VERIDIC

Adevărat, real, autentic, verosimil. Opera de artă, deci şi cea literară, înfăţişează fapte, atitudini, personaje care seamănă cu cele din realitate, care au existat sau ar putea să existe în realitate, deoarece nu au nimic forţat, artificial în ele, comportarea fiind firească, naturală. Însuşirea operei artistice de a prezenta realitatea în spiritul adevărului poartă numele de *veridicitate*. Vezi **AUTENTIC**.

VERS, VERS ALB, VERS LIBER

Un rând dintr-o poezie, care are un ritm, o măsură şi rimează sau nu cu alte rânduri, se numeşte vers. Când versul nu respectă regula rimei, adică nu rimează cu altul, el poartă numele de *vers alb*. Dacă ritmul, rima şi măsura versului nu mai sunt respectate deloc sau cu o libertate pe care poetul şi-o ia, această poezie este scrisă în *vers liber*. Mult folosit în

Scanned with OKEN Scanner

poezia contemporană, pentru că permite o mai mare libertate de exprimare, dar pretinde totodată şi un limbaj metaforic, versul liber a fost introdus în literatura română de Al.Macedonski, apoi a fost folosit mult de Ion Minulescu şi Lucian Blaga, uneori şi de Tudor Arghezi.

VERSIFICAŢIE

Totalitatea conoştinţelor pe care trebuie să le aibă cel care scrie versuri sau interpretează versuri. Aceste informaţii constituie elementele formale aparţinătoare poeziei (*prozodia*) şi se referă la strofă, vers, măsura versurilor, ritm, rimă. Când o poezie respectă aceste condiţii cu o anumită rigurozitate (severitate), versificaţia se numeşte *clasică*. *Versificaţia modernă* nu mai respectă aceste reguli, deoarece autorii consideră că ele constituie o piedică în calea exprimării mesajului poetic. Dar asumarea unei mai mari libertăţi în versificaţie pretinde folosirea unui limbaj metaforic, ceea ce compensează pierderea muzicalităţii versurilor când se renunţă la ritm şi rimă.

VORBIRE DIRECTĂ, INDIRECTĂ

Reproducerea dialogului dintre două personaje, cu respectarea unor semne de punctuaţie adecvate, înseamnă vorbire directă. Transformarea dialogului în povestire duce la vorbire indirectă prin: renunţarea la semnele de punctuaţie specifice dialogului, introducerea unor cuvinte ajutătoare, transformarea propoziţiilor principale în secundare, trecerea unor verbe de la persoana a II-a la persoana a III-a. Între cele două procedee există faze intermediare: *vorbirea directă legată*, prin care cuvintele persoanei sunt introduse prin conjuncţia *că*, dar verbele rămân la persoana a II-a, ca în dialog. Ex: "S-a pogorât Maria Domnului la mine şi zice: precum că, Ioane, când ăi ajunge la fântână sub deal, o să-ţi iasă înainte..." (*Năpasta* de I.L.Caragiale), *vorbirea indirect liberă*, prin care dialogul este reprodus fără introducerea unui verb de declaraţie sau a unei conjuncţii, dar cu trecerea unor verbe la persoana a III-a. Ex: "Se spărseseră sticlele şi acum

Scanned with OKEN Scanner

se scurgea rămăşiţa vinului. Ce să facă? La muşteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă? Să se întoarcă la prăvălie!... N-are să-l omoare doar." (*Cănuţă, om sucit* de I.L.Caragiale).

Z

ZIARIST

Gazetar, jurnalist. Persoană care lucrează în redacţia unui ziar sau a unei reviste. Este o profesiune apropiată de aceea de scriitor, de fapt mulţi scriitori au la bază ocupaţia de ziarist, alţii, având alte profesii, practică ziaristica prin colaborare permanentă la ziare sau reviste.

ZICĂTOARE

Creaţie populară orală concentrată, asemănătoare cu proverbul, de care se deosebeşte pentru că nu are întinderea unei fraze sau propoziţii, nu transmite îndemnul, ci-l sugerează: Ex: Umblă de frunza frăsinelului, Picat din nori, Mare cât toate zilele, Ruptă din soare. Vezi **PROVERB**.

(A) ZUGRĂVI

A descrie, a reflecta, a prezenta, a înfăţişa. Cu sens figurat, termenul se foloseşte pentru a arăta că un scriitor prezintă în opera lui diferite aspecte din viaţă.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

1. Academia Română, Institutul de Lingvistică din Bucureşti. *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei Române, [Bucureşti], 1975
2. Mircea Traian Biju, *Mic dicţionar al spiritului uman*, Editura Albatros, Bucureşti, 1983
3. Gh. Bulgăr, *Dicţionar de sinonime*, Editura Palmyra, Bucureşti, 1994
4. Mihaela Butoi, Gh. Constantinescu - Dobridor, *Limba română*. Manual pentru clasa a VI-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1993
5. *Dicţionar de estetică generală*, Editura Politică, [Bucureşti], [1972]
6. Ana Dumitrescu, Vasile Teodorescu, *Limba română*. Manual pentru clasa a V-a, Editura Didactică şi Pedagogică - R.A., Bucureşti, 1992
7. *Genuri şi specii literare*. Mic dicţionar - antologie pentru elevi alcătuit de Irina Petraş, Editura Demiurg, Bucureşti, 1993
8. Gh. Ghiţă - C. Fierăscu, *Dicţionar de terminologie literară* (Proză, retorică, dramaturgie), Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1975
9. Gh. Ghiţă - C. Fierăscu, *Dicţionar de terminologie poetică*. Literatură, compoziţie, stilistică, versificaţie, specii de poezie, Ediţia a II-a revăzută şi completată, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1974
10. Dumitru I. Hâncu, *Dicţionar şcolar*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976
11. Florin Marcu - Constant Maneca, *Dicţionar de neologisme*, Ediţia a III-a, Editura Academiei, Bucureşti, 1978
12. Adrian Marino, *Dicţionar de idei literare*, vol. I, Editura Eminescu, [Bucureşti], 1973
13. *Mic dicţionar enciclopedic*, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972
14. Dumitru Săvulescu, *Limba română. Lecturi literare*. Manual pentru clasa a VIII-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1992
15. Marin Toma, *Limba română. Lecturi literare*. Manual pentru clasa a VII-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1991

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

Pag

Cuvânt înainte 3
Câteva sfaturi (numai) pentru şcolari 7

A

act 9
acţiunea operei literare 9
alegorie 9
amintiri 10
amfibrah 10
antiteză 11
antologie 11
antonime 12
artă 12
arhaisme 12
atitudinea autorului 13
autentic 13
autobiografic 13
autor 13

B

baladă 14
basm 14
bibliografie (listă bibliografică) 15
beatitudine 16
beletristică 16
bucolic 16
bufon 16

C

cadrul natural 17
capodoperă 17
caracterizare 17
catren 18
citat 18
comedie 18
comentarea unui text scurt . 18
comentariu literar 18
comic 19
comparaţie 20
compunere 20
comuniune cu natura 20
conflict 21
conspect 21
context 21
contrast 22
culegător de folclor 22

D

dativul etic 22
(a) da relief unui cuvânt . . 23
descriere 23
desfăşurarea acţiunii 23
deznodământ 23
dialog 24
(a) dialoga 24
discurs, discurs liric 24
doină 24
dramatic 25
(a) dramatiza 25
dramaturg 25
dramaturgie 25
dramă 26

Scanned with OKEN Scanner

E
efect artistic 27
(a) elabora o compunere . 27
elegie 27
emoţie artistică 27
enumeraţie 28
epilog 28
episod 28
erou literar 29
eseu 29
exclamaţie 29
explicarea versurilor 29
expoziţie (expoziţiune) . . . 29
expresie poetică 30
expresiv 30
expresivitate 30

F
fabulă 31
fabulaţie 31
fabulos 31
facultativ 31
fantastic 32
figură de stil 32
figurat 32
fişă de lectură 32
fizionomia spirituală
a poporului 33
folclor 33
folclorist, folcloristică 33
forme literare ale cuvintelor 34
fragment 34

G
gamă de sentimente 35
gen literar 35
gradat, gradare 35
grandoare 35

H
har 36
harpă 36
hazliu 36
hiperbolă 36
hiperbolic 36

I
iamb, iambic 37
ideal 37
idei, plan de idei 37
identificare 37
idilă, idilic, idilism 38
idol 38
iluzie 38
imaginaţie 38
imagine artistică 39
imn 39
impresie 39
indicaţii scenice 39
inspiraţie 40
integrarea unor versuri . . . 40
interpretarea unor versuri . 40
interogaţie 40
intonaţie 41
intrigă 41
inversiune 41
(a) invoca, invocaţie 41

Î
încărcătură emoţională . . . 42
(a) încorpora o idee 42
încorsetat 42
(a) însufleţi 42

J
joncţiune 42
juxtapunere 43

Scanned with OKEN Scanner

L
laconică 43
lectură suplimentară 43
legendă 43
legendar 44
liric 44
lirism 44
listă bibliografică 45
literatură populară 45

M
maxime 45
măsură metrică (măsura versurilor) 45
(a) medita 46
metaforă 46
metaforic 47
militant 47
mioritic 48
mit 48
mitic 48
mod de expunere 48
momentele subiectului (acțiunii) 48
monolog 49
monorimă 49

N
narațiune 50
narativă 50
neologisme 50
nostalgie 50
nuvelă 51

O
odă 51
operă literară 52
optimism 52
oral, oralitate 52

P
pastel 53
personaj literar 53
personificare 54
picior metric 54
piesă de teatru 55
plagiat 55
planuri ale narațiunii 55
plan de idei 55
poem 55
poetică 56
portret 56
povestire 56
profet, profetic 57
prolog 57
protagonist 57
proverb 57
proverbială 58
providență 58
prozaic 58
prozodie 58
punct culminant 58

R
rapsod 59
rapsodic 59
real, realitate 59
(a) redacta o compunere 59
regionalisme 60
regizor 60
(a) relata 60
(a) reliefa 60
repetiție 60
reportaj 61
(a) reproduce un text, o idee 61

Scanned with OKEN Scanner

retorică 61
rimă 61
ritm 62
ritual 63
roman 63
rustic 64

S

sadic 64
(a) satiriza 64
(a) savura 65
scenă 65
schiță 66
scriitor 66
(a) scoate în relief 67
(a) selecta fragmente sau expresii 67
semnificația unor versuri .. 67
sensul unui cuvânt 67
sentiment tonic 68
sentință, sentențios 68
servilism 68
simbol, simbolic 69
(a) sintetiza ideile 69
stil, stilistică 69
strofă 70
structură 70
suav 71
subiectul operei literare .. 71
(a) sugera, sugestiv 71

T

tablou 72
talent 72
temperament 72
tensiune psihologică 73
termeni literari 73
termeni poetici 73
terțet, terțină 73
tiradă 73
tonul familiar al autorului . 74
tonic 74
tradiție 74
tragedie 74
trăsături 75
trisilabic 75
troheu 75

U

(a) umaniza 76
umor 76

V

variantă 77
veridic 77
vers, vers alb, vers liber .. 77
versificație 78
vorbire directă, indirectă .. 78

Z

ziarist 79
zicătoare 79
(a) zugrăvi 79

Bibliografie 80

Scanned with OKEN Scanner

pro virtute et scientia

figurat fisa de lectura folclor folclorist, folcloristica fragment gama de
ite gen literar gradat, gradare grandoare har harpa hazliu hiperbola hij
iamb, iambic ideal idei, plan de idei identificare idila, idilic, idilism ido
itura emotionala (a) incorpora o idee incorsetat (a) insufleti jonctiune ju
: laconica lectura suplimentara legenda legendar liric lirism literatura pc
naxime masura metrica (masura versurilor) (a) medita metafora metaforic
ntele subiectului (actiunii) monolog monorima naratiune narativa neologi
gie nuvela oda opera literara optimism oral, oralitate pastel personaj lit
ificare picior metric piesa de teatru plagiat planuri ale naratiunii plan de
n poetica portret povestire prolog protagonist proverb proverbiala prc
culminant rapsod rapsodie real, realitate regionalisme regizor (a) relata
t repetitie reportaj retorica rima ritm ritual roman rustic sadic satiriza
scena scriitor sentiment sentinta servilism simbol stil strofa structur
ubiect sugera tablou talent temperament termeni tertet tirada tonic tr
ie trasaturi trisilabic troheu (a) umaniza umor varianta veridic vers ver

ISBN 973-96575-3-2

1900

Scanned with OKEN Scanner